فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴ ، شماره ۱۳ ، پاییز ۱۴۰۵
“Studies on Azerbaijan and Turk's History” Specialized Journal, year 04, issue 13, Fall 2026
“Azərbaycan və Türk Tarixi Araşdirmalar” ixtisaslaşdirilmiş jurnal, il 04, nömrə 13, Payız 2026
Üçaylık "Azerbaycan ve Türk tarihi araştırmalar" dergisi, yıl 04, sayı 13, Sonbahar 2026

# نشانه‌های فولکلور آذربایجان در رمان « اومسوق»

**احد فرهمندی**

**ایمیل:**

ah.oyaq@gmail.com

**پیوستگی:**

محقق فولکلور و ادبیات آذربایجانی

**چکیده:**

شاخه اصلی ادبیات عامه هر ملت، فولکلور یا ادبیات شفاهی است. از آنجایی که تفکر انسان بخش جدایی‌ناپذیری از داستان است، فرهنگ ملت در این ادب نفوذ کرده است. ادبیات شفاهی حوزه گسترده‌ای دارد. قسمتی از این ادبیات شامل باورها، اعتقادات، عادات و مراسم است و بخش دیگر آن شامل شعرها و ترانه‌ها، مثل‌ها و کنایه‌هاست که امروزه توسط پژوهشگران به‌طور گسترده بررسی می‌شود. در این میان، احمد رستم‌اوغلو یکی از نویسندگانی است که از همین سبک نوشتاری در رمان‌هایش استفاده کرده است. احمد رستم‌اوغلو در خیاو (مشکین‌شهر) به دنیا آمده و در آثارش از ادبیات مخصوص این منطقه استفاده می‌کند. او به دلیل ارتباطش با مردم و حضور در جامعه، باورها، زبان و ویژگی‌های مردم را در آثارش جای داده است. در رمان اومسوق، بازتاب فرهنگ مردم در موضوعاتی مثل آداب و رسوم، باورهای عمومی و ... به وضوح دیده می‌شود. می‌توان گفت نویسنده هم از عناصر مادی فولکلور و هم از عناصر معنوی آن بهره برده است. یکی از دلایل گستردگی فرهنگ مردم در اثر او، بازتاب زندگی اجتماعی و سیاسی مردم و واقع‌گرایی آن است. در این مطالعه، عناصر فولکلور مادی و معنوی در رمان اومسوق بررسی خواهند شد.

**کلمات کلیدی:** فولکلور آذربایجان، فرهنگ مردم، حزب دموکرات، رمان اومسوق، احمد رستم‌اوغلو

**استناد (آپا):**

فرهمندی ، ا. نشانه‌های فولکلور آذربایجان در رمان «اومسوق». ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۳، پاییز ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

**Ahad Farahmandi**

**Email:**

ah.oyaq@gmail.com

**Affiliation:**

Researcher in Azerbaijani Folklore and Literature

# Azerbaijani Folklore Elements in the Novel "Omsuq"

**Abstract:**

The main branch of a nation's popular literature is folklore or oral literature. Since human thought is an inseparable part of storytelling, a nation's culture has seeped into this literature. Oral literature covers a wide range. Part of it includes beliefs, customs, habits, and ceremonies, while another part consists of poems, songs, proverbs, and metaphors, which are now extensively studied by researchers. Among them, Ahmad Rostamoghlu is one of the writers who has used this same writing style in his novels. Ahmad Rostamoghlu was born in Khiyav (Meshginshahr) and uses the literature specific to this region in his works. Because of his connection with people and his presence in the community, he has included the beliefs, language, and characteristics of the people in his works. In the novel Umosogh, the reflection of people's culture in topics like customs, general beliefs, and so on is clearly visible. It can be said that the author has used both material and spiritual elements of folklore. One reason for the wide representation of people's culture in his work is the reflection of social and political life and its realism. In this study, the material and spiritual elements of folklore in the novel Umosogh will be examined.

**Keywords:** Azerbaijani folklore, folk culture, Democrat Party, Umsoq novel, Ahmad Rostamoglu

**CITATION (APA):**

Farahmandi, A. Azerbaijani Folklore Elements in the Novel "Omsuq". Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 13, Fall 2026, ISSN: 3041-8690.

**Əhəd FərƏhmƏndi**

**E-poçt:**

ah.oyaq@gmail.com

**Mənsubiyyət:**

Azərbaycan folkloru və ədəbiyyatı tədqiqatçısı

# Umsuq rumanında Azərbaycan folklorunun izləri

**Xülasə:**

Hər xalqın el ədəbiyyatının köklü qolu folklor və ya şəfahi ədəbiyyatdır. İnsan o onun düşüncəsi hekayənin ayrılmaz bir qolu olduğuna görə, xalqın mədəniyyəti bu ədəbiyyatına daxil olub. Şəfahi ədəbiyyat geniş bir sahəyə malikdir. Bu ədəbiyyatın bəziləri inanclar, inamlar, adətlər və mərasımlər kimidirsə, başqa bölümü isə şeirlər və mahnilar, məsəllər və kinayələrdir ki, bu gün tədqiqatçılar tərəfindən çox araşdırılır. Bu arada, Əhməd Rüstəmoğlu həmin yazı uslubundan rumanında istıfadə edən yazıçılardan biridir. Əhməd Rustəmoğlu Xiyavda dünyaya göz açıb və əsərlərində bu bölgəyə xas olan ədəbiyyatdan istifadə edir. İnsanlarla əlaqəsi və cəmiyyətin içində olması səbəbindən inanc, dil və xalqın xüsusiyyətlərinə əsərində yer verib. Rumanda xalq mədəniyyətinin əks olunması adət-ənənələr, xalq inancları və ... kimi qonulara qabarıq şəkildə gözə çarpır. Demək olar ki, yazar folklorun həm maddi, həm də mənəvi ünsurlərdən istifadə edib. əsərində xalq mədəniyyətinin geniş yayılmasının səbəblərindən biri insanların ictimayi və siyasi həyatının əks olunması və realizmdir. Vu tədqiqdə Umsuq rumanında maddi və mənəvi folklor ünsurləri araşdırılacaq.

**Açar sözlər:** Azərbaycan folkloru, xalq mədəniyyəti, demokrat firqəsi, Umsuq rumanı, Əhməd Rustəmoğlu

**CITATION (APA):**

FərƏhmƏndi, Ə. Umsuq rumanında Azərbaycan folklorunun izləri. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 13, Payız 2026, ISSN: 3041-8690.

**Ahad Ferhemendi**

**E-posta:**

ah.oyaq@gmail.com

**Üyelik:**

Azerbaycan Folkloru ve Edebiyatı Araştırmacısı

# Azerbaycan Folklorunun İzleri "Umsuq" Romanında

**Özet:**

Her milletin halk edebiyatının ana dalı folklor veya sözlü edebiyattır. İnsan düşüncesi hikâyeden ayrılmaz bir parça olduğundan, milletin kültürü bu edebiyata nüfuz etmiştir. Sözlü edebiyat geniş bir alana sahiptir. Bu edebiyatın bir kısmı inançları, itikatları, âdetleri ve merasimleri içerir; diğer kısmı ise şiirleri ve türküleri, atasözlerini ve kinayeleri kapsar ki bunlar günümüzde araştırmacılar tarafından geniş ölçüde incelenmektedir. Bu bağlamda Ahmed Rüstem-oğlu, eserlerinde bu yazı üslubunu kullanan yazarlardan biridir. Ahmed Rüstem-oğlu Hiyav'da (Meşkinşehr) doğmuş ve eserlerinde bu bölgeye özgü edebiyattan yararlanmıştır. Halkla olan bağlantısı ve toplum içinde bulunması nedeniyle halkın inançlarını, dilini ve özelliklerini eserlerine yerleştirmiştir. "Umsuq" romanında halk kültürünün yansıması âdet ve gelenekler, genel inançlar ve benzeri konularda açıkça görülmektedir. Denilebilir ki yazar hem folklorun maddi hem de manevi unsurlarından yararlanmıştır. Halk kültürünün onun eserinde geniş yer tutmasının nedenlerinden biri, halkın sosyal ve siyasi hayatının yansıtılması ve eserin gerçekçiliğidir. Bu çalışmada "Umsuq" romanındaki maddi ve manevi folklor unsurları incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Azerbaycan folkloru, halk kültürü, Demokrat Parti, Umsuq romanı, Ahmed Rüstem-oğlu

**CITATION (APA):**

Ferhemendi, A. Azerbaycan Folklorunun İzleri "Umsuq" Romanında. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 13, Sonbahar 2026, ISSN: 3041-8690.

**بیرینجی بؤلوم: کلیات**

۱-۱.مقدمه

اوروپادا فولکلور عنصرلرینی غیری-علمی شکلده توپلاماق عصرلر اؤنجه‌دن باشلاییب. بعضی یازیچیلار ایسه آیلنجه مقصدیله انسانلارین آراسیندا یاییلمیش ظارافاتلاری و قباحتلی سؤز-صحبتلری ییغیردیلار.

»رابله فرانسیز یازیچیسی، حکیم و کشیش اولاراق فولکلوریک مدنیّتی توپلامانین اؤنجوللریندن ایدی.» (روح‌الامینی، ۱۳۶۴: ۲۵۴). آمّا فولکلور علمی شکلده اون یئددینجی عصرده باشلامیشدی و اون دوققوزونجو عصرده ایلک دفعه "وی، جی، توماس"، "فولکلور" سؤزونو ایشلتمیشدی.» (ماسه، ۲۵۳۷: ۲۸-۲۹)

بوگونکو گونده‌لیک دانیشیقدا "فولکلور" سؤزو و اونون آحاطه دائره‌سی، توماس-ین دوشوندویوندن فرقلیدیر. «فولکلور اؤنجه شفاهی ادبیّاتلا محدود ایدی و عادتاً ناغیللار، افسانه‌لر، ماهنیلار، مثللر و تاپماجالاردان قیراغا چیخمیردی. زامانلا فولکلورشناسلار اؤز آراشدیرمالاری‌نین ساحه‌سینی گئنیشلندیردیلر و عادت-عنعنه‌لری و خالق اینانجلارینی فولکلورون دائره‌سینه داخل ائتدیلر. تدریجاً خالق صنعتلری ده بو ساحه‌یه داخل اولدو، چونکی خالق اینانجلاری و اعتقادلار تِکنیک و صنعتدن آیریلا بیلمزدی. بئله‌جه، خالقلارین و جمعیّتلرین عادی داورانیش و فعالیّتلری‌نین آحاطه دائره‌سی گونده‌لیک حیاتین مختلف ساحه‌لرینی، مثلا: ائو تیکینتیسی نوعلری، تولید آلتلری، تِکنیک، خالق صنعتی، یئمک، گئییم، بایراملار، اویونلار، اینانجلار، سنتی طبابت، خالق ادبیّاتی، حیات مرحله‌لری (دوغوم، ائولیلیک و اؤلوم) ایله باغلی بایراملار و مراسملری آحاطه ائتدی.» (روح‌الامینی، ۱۳۶۴: ۲۵۷-۲۵۸)

»بعضی فارس فولکلورشناسلاری فولکلور آراشدیرمالارینی دیل صنعتی و شفاهی یا خالق ادبیّاتی ایله محدودلاشدیریرلار.» (بلوک باشی: ۱۳۷۷: ۱۱)، اما بوگون مردم‌شناسلار فولکلور موضوعسونو گئنیش حِساب ائدیر و اونو ساده خالقین بوتون سوسیال و مدنی داورانیشلارینی آحاطه ائدن بیر موضوع کیمی قبول ائدیرلر.

سلام الله جاوید، صمد بهرنگی، م.ع فرزانه و باشقالاری کیمی یازیچیلار خالق آراسیندا یاشایاراق آذربایجان خالقی‌نین فولکلورونو خالق ادبیّاتی ساحه‌سینده تانیتماق اوچون اهمیّتلی آددیملار آتدیلار.

بئله آراشدیرمالارین اهمیّتی باره‌ده یئترلی سؤز بو اولا بیلر کی: «بعضاً تدقیقات، فولکلورون قالان اثرلری او قدر خالقین اخلاقینی و روح حالینی آیدین گؤسترییر کی، هئچ بیر تاریخ و یا سوسیولوژی کتابی همین دؤرون اجتماعی حیاتینا بئله ایشیق سالا بیلمز.» (محجوب، ۱۳۸۲: ۶۸)

۲-۱.مسأله‌نین آچیقلاماسی

فولکلور خالقین اینانجلاری و بیلیکلری دئمکدیر، بو دا ایکی بؤلومدور Folk :یعنی کوتله و Lore یعنی بیلیک. بئله‌لیکله فولکلور؛ ائل بیلیمی دئمکدیر. «خالق مدنیّتی انسانلارین اینانج، عادت-عنعنه، مراسملر، بایراملار، اویونلار، ایلنجه‌لر، ماهنیلار و تاپماجالاردان عبارت بیر کلّیّاتدیر، گئنیش و سرحدسیز بیر ساحه‌یه مالکدیر، دائم دیَیشکن و حرکتلیدیر و دائما یئنیله‌نیر. خالق مدنیّتی خالقلارین کئچمیشینده و انسانلارین حیاتیندا کؤک سالیب و اونون اؤیره‌نیلمه‌سی انسانلارین عادت-عنعنه‌لرینی و انسان دیَرلرینی گؤسترییر.» (ذوالفقاری: ۱۳۹۴- ۱۰)

مردم‌شناسلار فولکلورون موضوع دائره‌سینی گئنیش حِساب ائدیرلر و اونو انسانلارین بوتون سوسیال و مدنی داورانیشلارینی اَحاطه ائدن بیر ساحه کیمی گؤرورلر. بو تدقیقاتدا مقصدیمیز آذربایجان فولکلورونون هم مادی، هم ده معنوی اِلمِنتلرینی، "اومسوق" رومانی‌نین یارانماسیندا رول اوینامیش اولانلاری چیخاریب آراشدیرماقدیر. هابئله بو عنصرلرین فورمالاشما سببلرینه ده توخونولاجاق، بونلارین بیر بؤلومو اطراف محیطدن و فردی تجربه‌لردن و ...-دن تأثیرلنمیشدیر. باشقا طرفدن، بو رومانین فولکلور عنصرلرینی آنالیز ائدیب یازارکن بو ساحه‌ده اهمیّتلی فرقلرین اولوب- اولماماسینی گؤره‌جه‌ییک .

۳-۱ .مادی فولکلور و معنوی فولکلور (فولکلورو ایکی بؤیوک ساحه‌یه بؤلمک اولار)

۱-۳-۱ .مادی فولکلور

»مادی فولکلوردا بوتون مادی گؤرونوشو اولان خالق یارادیجیلیغیندان (گؤره‌نکلردن) بحث اولونار. مثلاً :

ایش آلتلری: (جهره؛ کوتان؛ دفه؛ بالتا؛ چکیش؛ اوراق؛ بوغچو؛ جوت؛ اره، دگیرومان و ... کیمی)

گئییملر: (پالتار؛ جوراب؛ باشماق؛ بؤرک؛ آرخالیق؛ کوله‌جه؛ یایلیق؛ چاریق؛ کوزم؛ کورک؛ کپنک و ... کیمی)

موسیقی آلت‌لری: (ساز؛ ناغارا؛ کامانچا؛ تار؛ قره‌نئی؛ قوشا ناغارا؛ زورنا؛ بالابان؛ قارومان و ... کیمی)

ائو اشیالاری: قاب؛ قاشیق؛ چاناق؛ گویوم؛ ساج؛ کورسو؛ کوزه؛ سهنگ؛ وردنه؛ اوخلو و ... کیمی(

یئمکلر: (آشلار؛ دولمالار؛ پیلاولار؛ شوربالار؛ کبابلار؛ مورابالار و ... کیمی)

بزکلر: (بیلرزیک؛ بویون باغی؛ قول باغی؛ سیرغا؛ اوزوک و ... کیمی)

دؤشمه‌لر: (خالچا؛ کیلیم؛ وئرنی؛ کئچه؛ جئجیم؛ فرش؛ حصیر و ... کیمی)

حرب آلتلری: (قیلینج؛ قارغی؛ چوماق؛ اوخ؛ یای؛ ساپان؛ قمه؛ خنجر؛ قالخان و ...)

اوشاق اویونچاقلاری: (قولچاق؛ چاخچاخی؛ یوگورک؛ آشیق؛ مازی؛ مازالاق؛ فیرفیرا و ... کیمی)

معمارلیق عنصرلری و ... (تیکینتیلر و ...)» (صرافی، ۱۳۸۵: ۱۱)

۲-۳-۱ .معنوی فولکلور

»معنوی فولکلوردا خالقین معنوی ساحه‌ده‌کی یارادیجیلیغیندان سؤز گئدر. اوندا خالقین اینانجلاری، عادت، عنعنه‌لری، آیری-آیری علم ساحه‌لرینده الده ائتدیگی بیلگیلری و بیر ده اونون بدیعی (هنری) یارادیجیلیغی یئر آلیر. خالق ادبیاتی، رقصلر؛ خالق موسیقی‌سی؛ خالق تئاتری و ... معنوی فولکلورون ساحه‌لریندن‌دیر.» (همان: ۱۱)

۱-۴ .تدقیقین هدفلری

۱ -مدنیّت و خالق ادبیّاتی آنلاییشلاری‌نین اهمیّتینی آنلاماق

۲ -شفاهی مدنیّت و ادبیّاتین رومان و حِکایه‌لرین فورمالاشماسینا تأثیر و رولونو اؤلچمک

۳ -رومان یازیچیلاری‌نین خالق مدنیّتی‌نین امکانلاریندان نئجه استفاده ائتمه‌سی

۱-۵ .تدقیقین سؤاللاری

بیرینجی سؤال: هانسی عامیللر بو رومانین عمومی اینانجلاری‌نین یارانماسینا سبب اولوب؟

ایکینجی سؤال: بؤلگه‌نین سیاسی شرایطی یازارین شفاهی ادبیّات عنصرلریندن استفاده ائتدیکده، معنالاری اوخوجویا چاتدیرماقدا کمک ائدیب‌می؟

**ایکینجی بؤلوم: باخیش قاوراملاری:**

۲-۱ .فولکلور

فولکلور سؤزو بیر چوخلارینا تانیش اولان سؤزدور، آذربایجان‌دا بیر عصردن چوخدور کی، فولکلورچولار یازیلارین‌دا بو سؤزدن فایدالانیرلار .

ایلک اولاراق بو سؤزو اؤنه‌رن w.J.Thoms ایدی کی، ۱۸۴۶-جی ایلین آوقوست آیین‌دا آمبروسئ مئرترون لقبی ایله اؤز یاراتدیغی بو تئرمینی یازیسیندا استفاده ائتدی و بوندان سونرا بو سؤز اینگیلیسلی‌لرین دانیشیق دیلینه کئچیب و نتیجه ده چوخلاری طرفیندن قبول ائدیلدی، سونوندا مدنیت کیملیگینی قازاندی .

اما اگر تورک دیلینده فولکلورون معناسینی وئرن بیر سؤز تاپماق ایسته‌سک، "جمعیتین معلوماتلاری"، "اجتماعین بیلگی‌سی"، "کوتله‌نین علمی"، "خالقین مدنیتی"، "کوتله مدنیتی"، "کوتله بیلگیلری"، "ائل بیلیمی" و یا بئله ایفاده‌لری ایشلتمگه مجبوروق .

هر بیر ائل- اولوسون دَب- عنعنه‌لرینه، اینانج‌لارینا، ماهنی- تیرینگه‌لرینه، ناغیل‌لار توْپلوسونا، چئشید- چئشید اَل ایشلرینه، هُنَر ساحه‌سینده یارادیجیلیغینا و عوام‌یانا بیلیمینه فوْلکلوْر دئیَر .

»فوْلکلوْر سؤزونون آنلامیندا، دئمَک اوْلار کی: قاراجماعتین شفاهی ادبیاتی- هُنَری و مادی- معنوی یارادیجیلیغینا، حیات طرزینه و عمومیّت‌له ائل‌بیلگیسینه فوْلکلوْر دئییلیر.» (پریزاد، ۱۴۰۰: ۱۵)

۲-۲.آذربایجاندا فولکلور توپلایانلار

ایران آذربایجانیندا فولکلورونون اؤیره‌نیلمه‌سی، آراشدیریلماسی دایما ضیالی تدقیقاتچیلار، هوسکار انسانلار طرفیندن دقّت مرکزینده ساخلانیلمیش، بو فولکلور نمونه‌لری توپلانیلاراق واخت‌آشیری مختلف مطبوع اورقانلاردا نشر ائدیلمیشدیر. «بو خصوصدا محمّد علی فرزانه، سلام‌الله جاوید، حبیب‌ساهر، دکتر علسگر مجتهدی، صمد بهرنگی، بهروز دِهقانی، دکتر حسین محمّدزاده صدیق، بهروز حقی، علی ظفرخواه، صمد چایلی، حسین فیض‌اللهی وحید، علیرضا صرّافی، احد فرهمندی، بهروز ایمانی، ابراهیم دارابی، احمد آذرلور، منوچهر عزیزی، احمد آذر افشار، محرم پریزاد (سورگون)، پرویز زارع شاهمره‌سی، حسین محمدخانی (گونئلی)، کاظم عباسی، محمد علیپور مقدم، محمدرضا کریمی، مصطفی و محمد رزاقی، حمید احمدزاده، احسان قاسمخانی، اسماعیل سالاریان، اکبر رحیم‌زاده فرجی، علی برازنده، حسن بَی هادی، رحیم قابل‌نژاد، رضا نیاش، اورمولو اسماعیل‌زاده، رضا همراز، محمد ملایی کشاورز، زهره وفایی، نگار خیاوی، سوسن نواده رضی، محمد اشراقی، و ... ضیالیلارین آدلارینی چکمک اولار.» (عباس‌اوا،۲۰۲۳: ۶)

۲-۳ .فولکلور و اونون آلت قروپلاری

فولکلور، خالقا مخصوص مدنیّتین معنوی عنصرلریندن بیری ساییلیر و عادتاً شفاهی شکلده اولان، نثر و شعر اسلوبوندا حِکایه‌وی و غیری-حِکایه‌وی اثرلرین توپلوسونو اَحاطه ائدیر؛ قورولوش و مضمون باخیمیندان یازیلی عنعنه‌وی ادبیّاتدان فرقله‌نیر. «بو ادبیّاتدا ساده دیل، خالقین داورانیشلاری و دوشونجه‌لری گؤرونور» (ریپک، ۱۳۵۴: ۲۴۰). فولکلورون دقیق مصداقلاری و معیّن نمونه‌لرینی گؤسترمک بیر قدر چتیندیر. اونا شفاهی ادبیّاتی دئمک بیر نئچه باخیمدان آچیقلانیر:

هدف کوتله عادی انسانلاردیر، اَلبتّه کی، استثنالار دا بو ادبیّاتدان فایدالانیر، آمّا یئنی حِکایه‌لرین یارادیلماسیندا، اورَتمک ürətmək(تولید) و یاییلماسیندا اوستونلوک خالقیندیر؛

فولکلور سوادسیز و آز سوادلی انسانلارین ذهنیندن یارانیب، دئمک رسمی و کلاسیک ادبیّاتدان فرقله‌نیر، اونو دیل و ادبیّاتین اوستاسی اولان ضیالیلار یارادیر؛

فولکلورون موضوعلاری‌نین اساس مضمونو انسانلارین حیات متنیندن یارانیب؛

فولکلورون دیلی ساده‌دیر و یازیلی اثرلرده خالق دیلینه یاخیندیر، شفاهی اثرلرده ایسه عینی عمومی خالق دیلیدیر؛

اجتماعی ادبیّاتا، هابئله شفاهی ادبیّات دا دئییرلر کی، بو دا یازیلی ادبیّاتلا مقایسه‌ده‌دیر؛ چونکی داها آز یازیلیر و یاییلماسی شفاهی، آغیزدان-آغیزا اولور. بعضاً اجتماعی ادبیّاتین گئنیشلنمه‌سی فولکلور ایله عینی توتولور؛ آنجاق اجتماعی ادبیّاتدان مقصد یالنیز خالق مدنیّتی‌نین او بؤلوملریدیر کی، اینجه ذوقلو انسانلارین محصولو و اونلارین دویغولاری‌نین یانسیماسیدیر.

۱-۳-۲ .فولکلورون آلت نوعلری و تیپلری:

روایی ادبیّاتی: ناغیل‌لار، تمثیللی، سِحرلی، قهرمانلیق، میفلر (علّت تانیما اوسطوره‌لر، شخصیّت و اؤلوم سونراسی دنیا)، ظارافاتلار، لطیفه‌لر و سیجیرلمه‌لر؛

غیری-روایی ادبیّاتی: دیوار یازیلاری، ماشین یازیلاری، تاپماجالار، قبر یازیلاری؛

شعرلی ادبیّات: سئوینج شعرلری، ماتم شعرلری، آیلنجه شعرلری، ایش شعرلری، یوخو و اوخشاما شعرلری، عشق شعرلری، عبادت شعرلری؛

صحنه ادبیّاتی: مراسملی تماشالاری (دینی و مذهب مراسملر، ملّی و افسانه‌وی مراسملر و ...) و غیری-مراسملی تماشالاری (تقلید تماشالاری، معرکه تماشالاری، قولچاق تماشالاری و ...)؛

خالق دیلی: مثللر، آتالار سؤزو، دئییملر، کنایه‌لر، اصطلاحلار، یئرل سؤزلر، لقبلر، گیزلی دیل و...

۲-۳-۲ .فولکلورون ایشلولیکلری

۱ -انسانلارین حسّ و دویغولارینی ملّتلر آراسیندا چاتدیرماق. ۲- ملّتلرین دیَرلرینی و میراثلارینی قورومای. ۳- ملّتلرین آغری و عذابینی افاده ائتمک و تاریخ بویو ظلم گؤرموش خالقلارا قارشی پادشاهلار و ظالملارین تؤرتدیگی جنایتلری اورتایا چیخارماق. ۴- ظلمله مبارزه‌ده قهرمانلارین و جسور کیشیلرین ایگیدلیگینی قیمتلندیرمک. ۵- انسانلا آراسیندا و انسانلا دیگر وارلیقلار آراسیندا صمیمی علاقَه قورماغا چالیشماق. ۶- اَدبی و حکمتلی گؤزللیکلری تصویر ائتمک. ۷- انسان جمعیّتلری آراسیندا تاریخ بویونجا محکم دیَرلره و دوشونجه‌یه اساسلانان مدنیّت یاراتماق. ۸- مختلف دؤرلرده انسانلارین قارشیلاشدیغی مشکل‌لرله چتینلیکلری افاده ائتمک. ۹- کئچمیشین تاریخینی تانیماق، دینی اینانجلاری و عادت-عنعنه‌لری آراشدیرماق. ۱۰- کوتله‌نین حکمتینی و اونلارین عادت-رسم‌لرینی تصویر ائتمک. (بختیاری، ۱۳۸۲: ۱۳)

**اوچونجو بؤلوم: متن‌ین تحلیل و آراشدیرماسی**

۱-۳ .احمد رستم‌اوغلو-نون ادبی یاشاییشی

احمد رستم‌اوغلو ۱۳۴۹-جی گونش ایلی خیاودا (مشگین‌شهر) ایشیق دنیایا گؤز آچیب، خواجه‌نصیر دانشگاهیندا برق اختصاصیندا تحصیل ائدیب. اوندان درگی‌لرده و اجتماعی شبکه‌لرده بیر نئچه اؤیکوسو یاییملانیب. بو گونه کیمی یالنیز «اومسوق» رومانی چاپ ائدیب. رومان و اؤیکو اوزره چالیشماقدادیر.

۱-۱-۳ .اومسوق رومانی‌نین تانیتیمی :

اومسوق رومانی ایکینجی دونیا ساواشینی گؤرموش، ۱۳۶۰-جی گونش ایلی تهران شهرینده یاشارکن ایران- عراق ساواشینا تانیق اولان، یاشلی بیر معلم‌ین دیلیندن روایت اولونور. راوی تهراندا آتاسی‌نین خسته‌لیک اثرینده کسیلن قیچلارینی قبرستان‌دا قویلاماق یئرینه، بیر چؤللوکده باسدیرارکن، ایتللرین هجومو اثرینده آتاسی‌نین قیچلاری ایتلره پای اولور. او تهران‌دان اؤز دوغما شهرینه قاییدیر، آنجاق روماندا بو شهرین آدی بللی اولونمور، یازارین اشاره‌لریندن خیاو شهری اولماسی‌نین احتمالی چوخدور .

رومان ایکی باخیش آچیسیندان (زاویه دید) روایت اولونور. راوی اؤز ماجرالارینی روایت ائدنده؛ باخیش آچیسی «بیرینجی شخص»، مبارز معلم یولداشلاری و باشقالارینین ماجرالارینی روایت ائدنده باخیش آچیسی «اوچونجو شخص» اولور.

رومانین اصلی اولایلاری فرقه حکومتی داغیلاندان سونرا ۱۳۲۶-جی ایلده فرقه‌نین یانداشلاریندان و حکومت طرفیندن شهرده یارانان قارا-قورخودان سؤز آچیر. راوی‌نین ایکی معلم، مبارز یولداشی "هازار" ایله "گئجه‌قوشو/ ائل‌به‌یی" رومانین اؤنملی کاراکترلریندن‌دیر. دئمک اولار ماجرالارین هامیسی بو ایکی شخصین چئوره‌سینده باش توتور. آدی بللی اولمایان بیر سرهنگ و ایکی امینه (امینه قدرت و امینه جهانگیر) شهرده قادا- قورخو یاراتمالارین باشینادیرلار .

شهرین اقتصادی دورومو اولدوقجا آشاغی سویّه‌ده‌دیر. چوخلاری گون چؤرکلرینه محتاج‌دیرلار. باشقا طرفدن شهرین سیاسی دورومو گرگین‌دیر. ضیالیلاری سئییدین قفه‌سینده توپلانیرلار. اورادا اولان رادیودان خبرلری ائشیدیب، بیر یئره ییغیلدیقلاریندا سیاسی بحثه کئچیرلر، باکی رادیوسوندان یاییلایان آذربایجان ماهنی‌لارینی دا دینله‌ییرلر، بونا مأمورلار اجازه وئرمیرلر. ائولر آختاریلیب، فرقه زمانیندان گیزله‌نیب قالان کتاب‌لار ییغیلیب، ساخلودا اودلانیر. شهرین دیوارلاریندا حکومته قارشی شعارلار یازیلیر، ۴۰ نفر توتقلانیب ایشگنجه اولونور، نهایت هازار دیوار یازاندا توتوقلانیب، ایشکنجه اثرینده اؤلور .

رومانین بیر پارا اولایلاری شهرین قبرستاندا باش توتور. "هازار" ایله حکومت یانداشی وارلی-کارلی "حاجی مناف"ین اؤلومولری اوست اوسته دوشور. اونلاری باسدیراندا ماراقلی اولایلار یارانیر. روماندا "گوللر" آدلاری بیر قادینین دؤرد باشقا قادینلارا گؤره آرتیق رولو وار. بو قادینین اری فرقه‌چی اولاراق فرقه داغیلاندا حیات یولداشی شوروی‌یه قاچیر، کیچک اوغلو ایله کمک‌سیز یاشاییر. قادین چوخ نجابتلی، غیرتلی و بیر اصیل آذربایجان قادینی‌نین تمثیلی‌دیر. بعضی شخصلرین بو قادیندا گؤزو اولور، آنجاق او اؤزونو شور گؤز کیشلردن قوروماغی یاخشی باجاریر، نهایت گئجه‌قوشو اونا یان دورور، باشقا شخص‌لردن قورویور .

رومان‌دا روای‌نین ائوینده بایقوشون یووا سالیب و هامان ائوده جوجه باسدیرماسی، و"آلاش، قاراش، یولداش" آدلی اوچ ایتین دیل بیلمه‌سی و داستانین قهرمانلاری ایله یولداشلیق ائدیب یئری گلمیش‌کن اونلارا یاردیم ائتمک‌لری و قهرمانلارین ایتلرله انسان کیمی داورانماسی هابئله ایتلرین دیلینی بیلمک‌لری اولدوقجا ماراقلی‌دیر .

رومان؛ فرقه داغیلاندان سونراکی ایللری، آذربایجاندا پهلوی رژیمی طرفیندن بو تورپاغین خالقینا اولان ظلملری گؤز اؤنونه چکمک‌ده اوغورلو و دگرلی بیر اثر حساب اولونا بیلر.

۳-۲ .اومسوق رومانیندا آذربایجان فولکلورونون ایزلری

خالق مدنیّتی ایکی اساس بؤلومدن عبارتدیر: مادی عنصرلر، آلتلر، یاشاییش، یئمک، گئییم، پئشه‌لر و اقتصاد و حیات طرزی.

۳-۲-۱ .مادی فولکلور

۳-۲-۲.آلت‌لر

تکنولوژی‌نین انکشافی انسانلارین حیاتیندا دیَیشیک‌لیکلر یارادیر، انسانلار اوچون ایش زامانی راحتلیق و آسانلیق تأمین ائدن آلت و واسطه‌لر حاضرلانیر. آلتلر یا انکشاف ائدیر، یا آز استفاده اولونور، یا دا بو گون تمامیله کهنه‌لیب و یئرینی یئنی آلت و واسطه‌لره وئریب. بو آلتلر زامان کئچدیکجه تدریجاً اونودولور، خالق ادبیّاتی‌نین اؤیره‌نیلمه‌سی اونلارین اونودولماسی‌نین قارشیسینی آلیر. احمد روستم‌اوغلو "اومسوق" رومانیندا ۵۰-۷۰ ایل بوندان اؤنجه‌دن ایندییه قدر انسانلارین استفاده ائتدیگی بیر چوخ واسطه‌لری ایشله‌دیر. بو واسطه‌لری تصویر ائده‌رک اوخوجویا یئرلی و نوستالژی حسّلری آشیلاییر. بو آلتلرین "اومسوق" رومانیندا استفاده‌سی گؤزل شکلده عکس اولونوب. روماندا اولان بعضی آلتلر کهنه‌دیر و بو آلتلر حِکایه‌ده واجب دوروما مالکدیر.

۳-۲-۳ .روماندا ایش آلت‌لری:

بئل؛ آت داشقاسی؛ بالتا؛ چاپاجاق؛ آت یویه‌نی؛ خیش؛ چووال؛ چانتا

۳-۲-۴ .روماندا حرب آلت‌لری :

قمه؛ پیچاق؛ قیلینج؛ اوخ؛ توفنگ؛ گول‌له؛ تاپانچا؛ قمچی

۳-۲-۵ .روماندا ائو اشیالاری: آغاج کؤتویو؛ فنار (فانوس)؛ آینا؛ رادیو؛ تلویزیون؛ تور چیراغی؛ قلیان؛ گیل؛ یورغان دوشک؛ قورما ساعات؛ جفته؛ قیفیل؛ میسمار؛ شریت؛ کتاب؛ تلیس؛ کبین کاغاذی؛ سیجیللی؛ صابین؛ اوز قیرخان اولگوج؛ اوجاق؛ قوروشقا؛ صندل؛ کبریت؛ دومشره؛ سیماور؛ ایستیکان؛ قازان؛ هانا؛ خالچا؛ بوشقاب؛ بایداق؛ چایدان؛ چاناق؛ قابلاما

۳-۳ .ایشلر:

پئشه‌لر ده خالق مدنیّتی‌نین بیر گؤرونوشودور و روماندا بونا یاخشی دقّت یئتیریلمیشدیر. آذربایجانین سیاسی و سوسیال شرایطی‌نین بیر چوخ پئشه‌لرین بازارینی ضعیفلتدیگی اوچون بعضی انسانلار حیات خرجلرینی قازانماق مقصدیله خصوصیله تهرانا کؤچمگه مجبور اولورلار. بعضی انسانلار ایسه جمعیّتین آشاغی طبقه‌لریندن اولوب، هر هانسی بیر تخصص‌لری یوخدور و خصوصی باجاریق طلب ائتمه‌ین ایشلرله مثلا: حامپالیق، سوپورگه‌چیلیک و ... ایله مشغولدورلار.

۳-۳-۱ .روماندا ایشلر :

قفه‌چی- فهله‌لیک- گؤزتچی- سلمانی- دیلنچی- کتاب‌ساتان- یئمک ساتان- دولگر- درزی- دمیرچی، چرچی‌لیک- اکینچی- سوپورگه‌چی- داشقاچی .

۳-۴ .یئمک :

هر بؤلگه‌ده یئمک نوعلری و بیشیریلمیش یئمکلر فرقلیدیر. اقلیم و جغرافی شرایط هر بؤلگه‌نین یئمکلرینه تأثیر گؤستریر. احمد رستم‌اوغلو "اومسوق" رومانیندا بؤلگه‌نین حیاتینا اطرافلی شکلده توخونور و خالقین یئمک و گئییم طرزینی حِکایه‌نین ایچینده استفاده ائدیر. رستم‌اوغلو کتابیندا آذربایجانین یوخسول و ضعیف طبقه‌لری‌نین عذاب و دردلرینی گؤستریر. آشاغیدا روماندا استفاده اولونان بعضی میوه‌لرین، ملزمه‌لر و اَدویّاتلارین آدلارینا توخونولور:

۳-۴-۱ .روماندا میوه‌لر، یئمک ملزمه‌لری و تره‌وزلر

قارپیز- قوهون- توت بَهمزی- یئرآلما یومورتا- قند شکر-هوررا- توت قوروسو- توت دوشابی- سوغان- ایستی‌اوت- گؤبه‌لک- یئملیک- یاغلیجا- آلما- هئیوا- اوزوم- زومار- بوغدا- اون- مرجی- نوخود- یاغ- بال- نوخود- یئرآلما- دوز- شکر- یارپاق دولماسی

۳-۴-۲ .روماندا آغاجلار:

توت آغاجی- سؤیود آغاجی- سرو آغاجی- قلمه- کؤهره آغاجی

۳-۵. گئییم

هر ملّت اؤز مدنیّتینه اویغون خصوصی گئییم گئییینیر کی، بو دا همین ملّتین مدنیّتینی گؤستریر. آذربایجاندا دا هر بؤلگه‌ده همین محیطین مدنیّتینه اویغون گئییم تاپماق ممکندور. باخمایاراق کی اساس پئرسوناژلارین هئچ بیری‌نین خصوصی گئییمی یوخدور و پئرسوناژلار گئییملری ایله تانیدیلمیرلار، آمّا بعضاً کئچیجی پئرسوناژلار حِکایه‌یه داخل اولور کی، اونلارین خصوصی گئییمی وار و اونلارین گئییمی آذربایجان خالقینا اویغوندور.

۳-۵-۱ .روماندا گئییم‌لر :

پئنجک- جیلیتقا- پاپاق- بؤرک- لئچک- کت شالوار- شاپو

۳-۶ .مکان توصیفی

رومانین باشلانغیجی تهراندا باش وئریرسه ده، رومانین حادثه‌لری‌نین مرکزی آذربایجانینداییر. حِکایه‌نین گئدیشینده شهرین آدینی آچیقجا دئمیر، آمّا شهرین مکانلارینا و کوچه‌لرینه ائدیلن اشاره‌لردن گؤرونور کی، اورانین خیاو شهری اولماسی‌نین احتمالی چوخدور.

روستم‌اوغلو حِکایه‌نین محیطینی تام توصیف ائدیر و اوخوجویا آچیقلاییر، ائله کی، اوخوجونو سانکی همین مکاندا ایمیش کیمی همین محیطه تانیش ائدیر.

حادثه‌لر بیر کهنه ائوده، مزارلیغین یانیندا کاسیب بیر محله‌ده دانیشیلیر. سیید قهوه‌سی شهرین شاعر و یازیچیلارین توپلاندیغی بیر مکان‌دیر، مزارلیق ایسه بیر چوخ حادثه‌لرین باش وئردیگی یئردیر. شهرین حربی دوشرگه‌سی (پادگان) و یا پلیس منطقه‌سی (پاسگاه نظامی) حِکایه‌نین اساس مکانلاریندان ساییلیر. بازارلار، تورپاق کوچه‌لر و کیرلی-سواق ائولر حِکایه‌نین مکانلاری سیراسیندا یئر توتور.

۳-۶-۱ .روماندا معمارلیق عنصرلری، تیکینتیلر و چؤل بایير

ییرمی مرتبه‌لی تیکینتی - کهنه ائو- قهوه خانا- سئیید قفه‌سی- مئیخانا- مسجد- ارزاق توکانی- قصاب توکانی- سلمانی توکانی- چؤرکچی‌خانا- پَیه- زندان- سکی تؤوله- اؤلو یوما دامی- تندیر دامی- سالخو- آیاق یولو- آزادلیق میدانی- فهله میدانی- ترمینال- کوچه- بازار- قبرستان- چؤللوق- کؤیشن- باغ- بوستان- یونجالیق

۳-۶-۲ -روماندا شهر و کند: تهران- تبریز- اردبیل- زنجان- میانا- باکی- مکّه- قم- قیلچیقلی کندی

۳-۷ .سیاسی و اقتصادی دوروم

۳-۷-۱ .روماندا اقتصادی دوروم

رومانین حادثه‌لری‌نین باش وئردیگی دؤر ایرانین ان اؤنملی سیاسی حادثه‌لری ایله اوست-اوسته دوشور کی، بونلارین ان دقّت‌چکنی آذربایجان دموکرات فرقه‌سی‌نین یئنیلمه‌سی، فرقه عضولری‌نین حبس اولونماسی، فرقه رهبرلری‌نین سووئت اتفاقینا قاچماسی، فرقه طرفدارلاری‌نین یاخالانیب حبس اولونماسی، سورگون و اوزون مدتلی حبس، اِعداملار و ...-دیر. رستم‌اوغلو ۱۳۲۶-جی ایلده آذربایجانین سیاسی دورومونو تصویر ائدیر. حِکایه‌نین باشلانغیجی ایران-عراق محاربه‌سی و شهرلرین عراق طیّاره‌لری طرفیندن بومبالانماسی ایله باغلی اولسا دا، بو ایللرین حادثه‌لری روماندا ائله ده اؤنملی دئییل.

بئله‌لیکله، ۱۳۲۶-جی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سی‌نین یئنیلمه‌سیندن سونرا سیاسی-سوسیال دوروم انسانلارین حیات و یاشاییشینی چتین‌لشدیرکن، اقتصادی دورغونلوغا سبب اولور. حِکایه‌نین اساس شخصیت‌لرینین هامیسی یوخسوللوق ایچینده‌دیر. رومانین اساس موضوعلاریندان بیری یوخسوللوغون تصویریدیر. شهرده بیر چوخ عائله یاشاییر کی، هر بیری بللی

شکلده یوخسوللوق و چتینلیکلرله مبارزه ائدیرلر. اسدالله، حاجی منافین اوغلو بیر گون آتاسی‌نین ارزاق آنبارینی آچیر و شهرین کاسیبلارینا اون، یاغ، دویو، نخود، لپه و ... وئریر.

۳-۷-۲ .روماندا سیاسی دوروم

بو رومانین حِکایه‌سی بؤلگه‌ده‌کی آغیر سیاسی دورومو گؤسترییر. انسانلار اؤلکه خبرلرینی و بیلگیلرینی یالنیز سییدین قهوه‌سینده‌کی رادیودان ائشیدیب، شهرده یاییرلار. شهرین ضیالیلاری محض بو قهوه‌خانایا توپلاشیب سیاسی بحثلر آپاریرلار. دیوار یازیلاری حکومته قارشی دولت مأمورلارین جانینا قورخو سالیر، بو ایشه باغلی بیر چوخ نفر توتولور و حِکایه‌نین اساس پئرسوناژلاریندان بیری اولان "هازار" دیوارا شعار یازدیغی زامان توتولور و تبریز شهریندن گؤندریلن یوکسک رتبه‌لی مأمور طرفیندن چوخلو ایشگنجه‌دن سونرا اؤلدورولور. شهر ساکنلری حاکمیّتین آداملاریندان قورخو و دَهشت تؤرتدیکلریندن دولایی هؤوشنه‌لی بیر دورومدا یاشاماقدادیرلار. ملّا احمد سیاسی حادثه‌لرده گؤز قاباغینا چیخر و بعضاً مسجدده توپلانتیلار تشکیل ائدیب، حاکمیّت و مأمورلارا قارشی چیخیش ائدیر. هازار، حِکایه‌نین اساس پئرسوناژلاریندان بیری، شهرین تانینمیش و وارلی عائله‌سیندن اولسا دا، مبارزلر سیراسینا قوشولماق و ایچکیلر ایچمک سببی ایله عائله‌سی طرفیندن قووولور و کدرلی شکلده تک یاشاییر. اونون یگانه ایلگیسی حِکایه‌نین باشقا اساس پئرسوناژی اولان "گئجه‌قوشو" ایله‌دیر. روایتچی و دیگر ایکی اساس پئرسوناژ - هازار و گئجه‌قوشو - هر اوچو معلّمدیر. روماندا "لیلا" آدلی بیر قیزلا تانیش اولوروق او، سیاسی مبارزه‌لریندن دولایی توتوقلانیب، اِعدام اولونور.

۳-۸ .معنوی فولکلور

خالق مدنیّتی‌نین معنوی عنصرلری عادت-عنعنه‌لر، ملّی-دینی مراسملر، ال ایشلری، اویونلار، خالق ادبیّاتی، اینانجلار و ... داخلدیر. آشاغیدا رومانین معنوی عنصرلرینه باخاجاغیق:

۳-۸-۱ .اینانجلار و اسطوره:

»انسانین شخصیتی‌نین بؤیوک بیر بؤلومو اونون اینانجلاری و اینامالاری تشکیل ائدیر. بو اینانجلارین بیر بؤلومو ایسه اونون محیطی و یاشادیغی یئرله باغلیدیر. یئرلی یازیچی، انسانلارین اینانجلارینی گؤسترەرک اوخوجونو انسانلارین بیر بؤلومو ایله تانیش ائدیر. اونلار حادثه‌لرین قارشیسیندا عاغیل و منطق سببلرینی تاپا بیلمه‌دیکده، اؤزلری اوچون سببلر اویدورورلار کی، بو دا اونلارین مشکل‌لر قارشیسیندا عاجزلیگیندن ایره‌لی گلیر. چونکی بو چتینلیکلری و اضطرابلاری آرادان قالدیرماق اوچون هئچ بیر واسطه‌لری یوخدور. اؤزلرینی اینانجلار و اینامالارینا تاپینیرلار.» (هاشم‌پور، ۱۳۹۲: ۱۹۹۵)

۳-۸-۲ .روماندا اینانجیلار

میفولوژی اینانجلار حِکایه‌ده چوخ گؤرونور. بو اینانجلارین بعضیلری دینی موضوعلارین یانلیش باشا دوشولمه‌سی‌نین نتیجه‌سیدیر، بعضاً ایسه بو دینی اینانجلار میفلرله قاریشیر و بیر بؤلگه‌نین انسانلارین ذهنینده قالیر. اومسوق رومانیندا میفولوژی اینانجلارین بیر چوخ نمونه‌سی وار و انسانلار گونده‌لیک حیاتلاریندا میفله قاریشیرلار؛ اونلارین سوادسیزلیغی و جهالتی بو میفله اینانماقدا رول اویناییر.

- ✓ ایت اولاسا، آدام اؤله‌جک. (ص۶)
- ✓ ایتین اولاییشی اوغورلو اولماز. (ص۹۰)
- ✓ ایت اولایاندا گؤیدن بیر بلا نازل اولار. (همان۹۰)
- ✓ ایت روح گؤرنده اولایار. (ص۶)
- ✓ قورد اولاماغی دا اوغورلو اولور. (همان۶)
- ✓ آنام دئییردی: نئینی، دایجانا قورخان باش سالامات قالار. (ص۱۰)
- ✓ آل آروادی‌دا گؤزه گؤرونمزلردن بیردیر. (ص۷۷)

۳-۹-۳ .اسطوره‌لرده حیوانلارلا قوشلار

بوتون میفولوژی مدنیّتلرده مختلف حیوانلارا، حشراتلارا و دیگر جانلیلارا راست گلمک ممکندور، اونلارین هامیسی بیر میف حاله‌سی ایله اَحاطه‌لنمیشدیر؛ شبهه‌سیز کی، بونون کؤکو توتم باخیشلاریندان گلیر.

»توْتِملر» اوّلجه گؤرونتولو بیر خصوصیّته مالک اولوب و هر بیر خالقین اقتصادی پروسس و جغرافی دورومونا گؤره بیر حیوانی یا دا حشره‌نی اؤز توْتِمی ساییب. آمّا تاریخ بویو اقتصادیّاتین دایانیقلیغی و عنعنه‌نین اوزون‌عؤمورلولویو سببیندن بیر چوخ توْتِملر هم گؤرونوش فورماسینی، هم ده اقتصادی ایشلولیکلرینی ایتیره‌رک مدنی بیر معنا قازانیبلار.

لوی شتراوس دئییر: «توْتِملر ساده‌جه یئییلن شئیلر دئییل، هم ده دوشونوله‌سی شئیلردیر.» (شتراوس، ۱۳۶۰: ۱۸)

»بو دوشونجه‌نین تأثیرلری هله ده بیزیم دیللریمیزده قالیر. مثلاً، بیز دئییریک: اینک بیزه سود وئریر. حال‌بوکی اینک بیزه سود وئرمیر، ترسینه بیز اینگین ایسته‌ییینه و اجازه‌سینه باخمایاراق اونون سودونو ساغیب، گؤتوروروک.» (سگال، ۱۳۵۷: ۲۰۵)

۳-۹-۴ .بایقوش سمبولو ایله معناسی

بایقوشلار اووچولوقداکی تجربه‌لری هابئله ماراقلی هوشلاریندان دولایی "قیشقیریق" چاغیریشلاری کؤلگه‌سینده عادتاً مدرکلیک و ذکا ایله تانیتنیرلار. بایقوشلار هم ده گؤرمگه و گله‌جکله باغلانیر، چونکی اونلارین قارانلیقدا اِفِکتیو اوولاماغا امکان وئرن بؤیوک گؤزلری و قارشیدا نه اولاجاغینی تخمین ائتمگه امکان وئرن چئویک باشلاری وار. بونونلا بئله، بایقوشلارین گئجه

عادت‌لری بعضی مدنیّتلرده منفی تداعی‌لره ده سبب اولموشدور، خصوصاً ده اوو ائتدیکلری آیلی گئجه‌لرده و قورخو، اؤلوم و بدبختلیکله علاقه‌لندیریلیر. «بوندان علاوه، بایقوشلار تئز-تئز سِحرلی و فوق طبیعی گؤستریلیر، حِکایه‌لر و اسطوره‌لرده جادوگرلرین و ساحیرلرین تانیشلاری کیمی تانیتدیریرلار ».

دنیا فولکلورووندا بایقوش گئجه پارلایان نهنگ گؤزلری اولان بیر قوشون گؤرونوشو ایله باغلی علامتلر، عنعنه‌وی سمبولیزمینه اساسلاناراق فرقلی شکلده شرح اولونور، آنجاق همیشه گله‌جک دیَیشیک‌لیکلری خبر وئریر.

۳-۹-۵ .بایقوشلا باغلی چوخ سایلی اینانجلار وار.

قدیم آذربایجان اینانجلاریندا: آخشام ساعتلاریندا گؤرولن بایقوش خبرلرین مژده‌چی‌سیدیر. گئجه؛ بایقوشو گؤرمک یاخشی بیر علامتدیر. بایقوشون گئجه اوچوشو حئیران‌ائدیجی منظره‌دیر.

هندستاندا: بئله بیر اینانج وار کی، ائوه اوچان بایقوش قانادی ایله خسته‌یه توخونارسا، سونرا دا اوچوب گئدرسه، خسته‌لیک تئزلیکله کئچیب گئده‌جک.

بایقوش قدیم مصرلیلر آراسیندا مدرکلیک و گیزلی بیلیک رمزیدیر.

اومسوق رومانیندان بایقوش اؤنملی بیر یئر توتوب، راوی اسکی ائوینه گلدیکده، بیر بایقوشون اونون ائوینده یووا سالدیغنی گؤرور، اوندان حمایت ائدیر، یئری گلمیشکن قوشا یئم و ات وئریر، نهایت بایقوش همین ائوده جوجه تؤره‌دیر، جوجه‌لر قانادلانیب، اوچماق اؤیرنینجه اورادا قالیرلار، سونرا آنا و جوجه‌لری ائوی ترک ائدیرلر. رومانین آلت یاپیسیندا دیل قونوسو وار، دیل و سؤز بو رماندا اولدوقجا اؤنملی‌دیر، آذربایجاندا بایقوش دیل و عاغیل سمبولودور. آنجاق اسلامدان سونرا خارابالیق سمبولو اولوب.

۳-۱۰ .ماهنی شعرلری

اکثر انسانلار آذربایجان بؤلگه‌سی ایله بو ماهنیلارین و شعرلرین مِلوْدیالاری ایله تانیشدیر. حتی بعضیلری بو ماهنیلاری شفاهی ادبیّاتین و موسیقی اثرلری‌نین بیر بؤلومو حِساب ائدیر.

»خالق ماهنیلارینی شعر و موسیقی‌نین ایلکین مرحله‌سی حِساب ائتمک اولار. ائله گؤرونور کی، ائرکن انسانلار مِلوْدیا و ریتم حسّینه صاحب اولوب، دویغولارینی افاده ائتمک اوچون بو ساده و طبیعی اسلوبو سئچمیشلر. آیدیندیر کی، خالق ماهنیلاری ملّته و ساده خالقا مخصوصدور، آمّا بونا باخمایاراق، بو تام بیر صنعتدیر و عمومی صنعت طلبلرینه جواب وئریر. بو ماهنیلار عصرلر بویو کئچمیش، آغیزدان-آغیزا داشینیب و یالنیز ملّی عنعنه و یادداش واسطه‌سیله، هئچ بیر ساختا واسطه اولمادان، حتی اونلارین ان ساده فورماسی – یازماق، ساخلاماق و قوروماق سایه‌سینده قورونوب ساخلانیلیب. طبیعی کی، بو ساحه‌ده، عادتلر، اینانجلار،

آتالار سؤزلری، روایتلر، ناغیللار و ... داخل اولماقلا خالق عنعنه‌لری‌نین عمومی مجموعسو و کوتلوی بیلیک ده رول اویناییر.» (هدایت: ۱۳۹۵، ۲۰۰-۲۰۱)

ماهنی آذربایجان موسیقیسی‌نین ان چکیجی نمونه‌لریندن بیریدیر و خالقین درین حیاتیندان، اونلارین تجربه‌لریندن یارانیب. «اومسوق» رومانیندا عکس اولونان او ماهنیلرین شعرلری، خالق موسیقیسی مدنیّتی‌نین بیر قولو حِساب اولونور. ماهنیلرین موضوعسو سئوگی، آغری، اضطراب، داریخما و آیریلیقدیر، مؤلف بو ماهنیلرین شعرلرینی حِکایه‌ده‌کی شخصیتلره تقدیم ائده‌رک اونلارا یئرلی کیملیک وئریب:

۳-۱۰-۱ .روماندا ماهنی شعرلری:

- باغا گیرمه‌رم سنسیز/ گولو درمه‌رم سنسیز/ باغدا قوزو ملّه‌سه/ بیل کی او منم سنسیز... (ص۲۰)
- پنبهٔ داغ جنون ایچره نهان‌دیر بدنیم/ دیری اولدوقجا لباسیم بودو اؤلسم کفنیم/ جانی جانان دیله‌میش وئرمه‌مک اولماز ای دل/ نه نزاع ائیله‌یه‌لیم او نه سنین دیر نه منیم... (صص ۳۸-۳۷)
- توت آغاجی بویونجا/ توت یئمه‌دیم دویونجا/ یاری خلوته گؤردوم/ دانیشمادیم دویونجا.... / قیزیل اوزوک لاخلادی/ وئردیم آنام ساخلادی/ آناما قوربان اولوم/ منی تئز آداخلادی.... / گئدیردیم یاواش یاواش/ آیاغیما دَیدی داش/ سندن منه یار اولماز/ گل اولاق باجی قارداش... / منیم بالام کیمه نئیلر/ کؤرپه بالام کیمه نئیلر... منیم بالام آی بالام/ کؤرپه بالام آی بالام... (ص۷۴)
- گرک گونش داغلاری آشیب سؤنمه‌یه‌یدی/ گرک منیم دؤنموش طالعیم دؤنمه‌یه‌یدی... / گرک منیم ایسته‌دییمی گیدی فلک/ آچیلمامیشدان قارا تورپاغا گؤممه‌یه‌یدی... (ص۸۵)
- گؤیده‌کی آیا دئیین، دردیمی قوی یارا یئتیرسین/ اوره‌ییم درده دوشوب یار منه بیر چاره یئتیرسین. (ص۸۷)
- یارین اؤزونه قوربان/ آغیر سؤزونه قوربان/ بویاقچیدا بویانان/ قارا گؤزونه قوربان. (ص۱۰۴)
- فیکریندن گئجه‌لر یاتا بیلمیرم/ بو فیکری باشیمدان آتا بیلمیرم/ نئیله‌ییم کی، سنه چاتا بیلمیرم/ آیریلیق، آیریلیق آمان آیریلیق/ هر بیر درددن اولار یامان آیریلیق. (صص۲۰۳-۲۰۲)

۳-۱۱ .خالق دیلی

»عمومیّتله، خالق دیلی باره‌ده دقیق بیر تعریف وئریلمه‌ییب کی، اونون اساسیندا نمونه‌لری تانینسین. اونلارین سرحدلرینی معیّن ائتمک، اگر غیری-ممکن دئییلسه، چوخ چتیندیر و هر حالدا نظری و ذهنی بیر ایشدیر، عینی زاماندا ثابت سرحدّی یوخدور و داواملی اولاراق دَییشیکلیک و انکشاف ایچریسینده‌دیر.» (نجفی، ۱۳۷۸: ۶)

»عامیانه سؤزون تعریفینی هر هانسی باشقا سؤزون تعریفی قدر بیر دیلده بللی ائتمک چتیندیر. بعضاً انسیّت دیلیندهکی سؤز معناجا غیری-معیّن و دقیق اولمایا بیلر، بعضاً ایسه عامیانه سؤزلری دیگر سؤزلردن داها آیدین، روحلاندیریجی و ماراقلی اولا بیلر. بیر تعداد انسانلارین عامیانه سؤزلریندن استفاده ائتمهسی‌نین پسیخولوژی بیر سببی اولاراق، اونلارین دانیشماغا اِعتراض گؤسترمهسینی گؤستریر، یعنی دینلهییجی‌نین دقّتینی چکمک و ساخلاماق اوچون بیر عامیانه سؤزون گئنیش یاییلمیش و تکرارلانان باشقا سؤزلرین او اِففِکتی اولمایاجاق و استفاده سببی یوخ اولاجاق.» (خوش‌باطن، ۱۳۸۸، ۱۴)

رستم‌اوغلو اؤز رومانینی یئرلی‌لَشدیرمک اوچون فرقلی واسطه‌لردن استفاده ائدیب، ان اؤنملی واسطه‌لردن بیری رومانیندا بؤلگه‌نین خالق دیلیدیر کی، اوخوجونو آذربایجانین قدیم شهرلریندن بیری‌نین محیطینه یئرلشدیریر. اومسوق رومانداً دیل عنصرلری چوخدور، آشاغیدا اونلارا توخونوروق:

۳-۱۲ .رومانداً ایکی‌لمه (اتباع) سؤزلر

"تابع" کؤکوندن تؤره‌ین "اتباع" سؤزونون لغتده معناسی "تابع اولماق" دئمکدیر و تِرمین اولاراق سؤزسوز، اسم و یا صفتدن سونرا گلن، معناسیز و آچیق معناسی اولمایان بیر سؤزدور، اونلارین معناسینی وورغولاماق و گئنیشلندیرمک و یا بللی بیر نوع‌دا افاده ائتمک اوچون استفاده اولونور. "ایکی‌لمه/ اتباع" آرد-آردا تکرار اولونان ایکی سؤزدن عبارتدیر، تکرار اولونان بؤلوم آیریجا معناسی یوخدور و تک‌باشینا استفاده ائدیلمیر، اکثر حاللاردا خالق دانیشیغا یاخین حِکایه‌لرده استفاده اولونور. اومسوق رومانیندا "ایکی‌لمه/ اتباع" سؤزونه ده راست گلینیر. نمونه‌لر:

ساپ ساغلام (ص۴)، قوپ قورو(ص۵)، آز ماز(ص۱۲)، قاپ قارا(ص۱۴)، در دمیر(ص۱۴)، تؤر تؤکونتو(ص۱۴)، دار دودوک(ص۹۸)، جوم جولوق(ص۲۱)، آیین اویون(ص۲۲)، کار کاغذ(صص۲۲،۱۰)، تار تاخیل(ص۵۹)، پال پالتار(صص۷۵،۹۸)، آز ماز(ص۸۱)، شیل کوت(ص۸۲)، جار جاوان(ص۱۰۷)، زور زومار(ص۱۱۴)، قیپ قیرمیزی(صص۱۱،۱۶۳)، سور سوموک(ص۲۱۲)

۳-۱۳ .لقب‌لر

لقبلر، خالق دیلینده و دیل تِرمینوْلوْگیاسیندا اؤیره‌نیلن موضوعلاردان سایبلیر. لقبلر؛ بیر نئچه دیل عنصرلری ایله یارادیلمیش معنالی واحددیر. خواجه نظام‌المک سیاستنامه‌ده یازیر: «لقبلر مقصدی اودور کی، انسانی او لقب ایله تانیسینلار.» اومسوق رومانیندا بعضی شخصیتلرین آدینی اونلارین لقبی‌ایله چاغیریرلار. بو لقب‌ین وئریلمه سببی بعضاً اونلارین پئشه‌سیدیر. مثلاً: ایت اووتاران و بعضاً ده خارجی گؤرونوش خصوصیّتی کیمی اولور: چوْپور آلی. اومسوق رومانیندا لقبلردن آز استفاده اولونوب.

۳-۱۳-۱ .رومانداً لقب‌لر

گئجه قوشو- ساغیر- ایت اوتاران- ائل بَیی- چوپور آلی- دمیرچی حسن، دارغا بارات

۳-۱۳-۲ .روماندا شخص آدلاری

هازار- گئجه‌قوشو- اژدر- سئییید- آلیش اوغلو اسکندر- حاجی مناف- لیلا- اسکندر. موللا احمد- اسدالله- امنیه قدرت- یولچو خان- علی- گوللر- امنیه جهانگیر- دمیرچی حسن- حاجی قهرمان- تاپدیق- خیرالله- ابلفظ- حسین‌علی خان- علی اکبر- اللهوئردی

۳-۱۳-۳ .روماندا یازیچی، شاعر، عاشیق و موسیقی‌چی:

خان شوشینیسکی- جلیل محمدقلی‌زاده- چخوف- نسیمی- موللا محمد فضولی- میرزا علی آکبر صابر- میرزه علی معجز- میکائیل مشفق- حسین جاوید- دده قورقود- شاه اسماعیل- ختایی- توفارقانلی عاباس- دده علسگر- دده قاسیم

۳-۱۳-۴ .روماندا سیاسی شخصلر :

شاه اسماعیل ختایی- شاه عبدالعظیم- رضا شاه- محمدرضا شاه- استالین- ستارخان

۳-۱۳-۵ .روماندا کتاب و مجله:

وارلیق- قانلی سنه‌لر (محمد سعید اردوبادی)- قرآن- آذربایجان گونده‌لیگی- فضولی‌ین غزللری- عاشیق علسگرین شعرلری- صابرین هوپ هوپ‌نامه‌سی- چخوف‌ون حکایه‌لری- جلیل محمدقلی‌زاده‌نین حکایه‌لری- شاه اسماعیل ختایی‌نین دیوانی- نسیمی‌نین دیوانی- معجرین شعرلری

۳-۱۴ .روماندا قارقیشلار

- ✓ گؤزوز کور اولسون، قرآنی هارا آپاریسیز؟ (ص۷۵)
- ✓ قرآن بئلیزدن وورسون. (ص۷۸)
- ✓ الله سیزین ائویزی ییخسین! (ص۱۸۴)
- ✓ اؤلوم اولسون سیزه! (همان۱۸۴)

۳-۱۵ .روماندا آلقیشلار

- ✓ بئله سنین باشینا دؤنوم. (ص۸۰)
- ✓ بوتون قادالارین منیم جانیما دَیسین. (ص۸۱)
- ✓ آنا قوربان، نییه بئله باخیرسان؟ (همان۸۱)

- ✓ آغرینیزی، آجینیزی یئل آپارسین، گون یاندیرسین. (ص۱۰۵)
- ✓ آنا دیلی گوجونوز، آتا سؤزو دایاغینیز، ائل سؤزو ایشیغینیز اولسون. (همان۱۰۵)
- ✓ اوغرونوزا شیرین سؤز، شیرین صحبت چیخسین. (همان۱۰۵)
- ✓ سؤزونوز یویوره‌ک اولسون. (همان۱۰۵)
- ✓ آلله سنین ده آتا-آناوا رحمت ائله‌سین. (ص۱۸۵)

۳-۱۶ .روماندا سؤیوشلر

- ✓ بو ائششک اوغلو فروماندار هاردا قالدی؟ (ص۶۵)
- ✓ بو کؤپی‌اوغلوندا الله الی یوخدور، بیردن خالقین آروادینا ساتاشار، ایشه قالاریق. (ص۶۹)
- ✓ الیندن هئچ ایش گلمه‌سه ده دَییوتلوغو یاخشی باشاریرسان. (ص۷۰)
- ✓ هانس ائششک اوغلو، بونو گؤتوروب؟ یاخشی هله یاندیرماییبسیز. (ص۷۹)
- ✓ اسکندر ده، قبیری ده جهنم اولسون. (ص۸۰)
- ✓ آنان قهبه ایدی. (ص۸۲)
- ✓ کؤپی اوغلانلاری اوغرولاری گؤرنده قاچیب گیزلنه‌نیبلر، ایندی گؤر یازیق آروادین باشیندا نئجه پؤهره وئریرلر. (ص۱۳۳)
- ✓ بو کؤپی اوغلانلاری دئیه‌سن مندن ال چکمه‌یه‌جک. (ص۱۴۲)
- ✓ ایت جهنمه !(۱۴۳)
- ✓ بو دیوثون؛ گوللرینن نه ایشی وار؟ (همان۱۴۳)
- ✓ بو ائششک اوغلانلای بو آروادین جانیندان نه ایسته‌ییرلر؟ (همان۱۴۳)
- ✓ هارا یوخ اولدو بو دَیوث؟ (همان۱۴۳)
- ✓ بو اوغراش نه ایسته‌ییر آخی؟ (ص۱۴۴)
- ✓ خائین کؤپی اوغلو منی اله سالیبسان؟ (ص۱۵۲)
- ✓ من اؤلنده منی آپارین پوخ قویوسونا آتین. (ص۱۵۴)
- ✓ چیغیرما کؤپی اوغلو دئییرم آدین نه‌دی؟ سرهنگله نه ایشین وار؟ (ص۱۵۷)
- ✓ گئت گؤر نولوب؟ ایت اوغلو ائشیدر گئنه ایشه قالاریق. (همان۱۵۷)
- ✓ هله سن بو ایت‌ین فیکرینده‌سن؟ (همان۱۵۷)

- ✓ جهنم اول، قوی ایشیمیزی گؤرک. (همان۱۵۷)
- ✓ اَده یوخاریدان بیر ایت گؤندەریبلر، سنین کیمی‌لری آختاریر، دریسین سویسون. (ص۱۵۹)
- ✓ هازار او ایت‌اوغلو دانیشدیریر، ایندی بیزیم الیمیزدن بیر ایش گلمیر، او جهنم اولوب گئتسه سرهنگ یاخشی آدم‌دی، ساخلاماز، تئز بوراخار. (همان۱۵۹)
- ✓ دولت پوخ یئییر... (همان۱۵۹)
- ✓ بو کؤپی اوشاقلاری نئچه آیدیر شعار یازماقلا هامی‌میزین اعصابینی داغیدیبلار. (ص۱۶۲)
- ✓ جهنم اولون قانمازلار(188) !
- ✓ قانمازین بیری، بیلمیریک هارا جهنم اولوب؟ (ص۱۹۳)
- ✓ ائششگ اوغلونون اؤلوسو ده آدامدان ال چکمیر. (ص۲۰۹)
- ✓ کفنی بیر تهر ائششک‌اوغلونون گامیش کیمی لئشینه گئییندیردیم. (همان۲۰۹)

۳-۱۷ .روماندا حربه- زوربالار

- ✓ کؤپی‌اوغلو! گؤزونو چیخاردارام. (ص۶۹)
- ✓ کوچوک، منه باخ، ائله بیل باشا دوشمورسن، دانیشیقسیز اعدامسان. (ص۱۵۱)
- ✓ بو قانمازلیغین گؤر سنه نئچییه باخاجاق. (ص۱۶۴)
- ✓ بیلیرسن بو ایشلرینین جزاسی آغیر اولاجاق؟ (همان۱۶۴)

۳-۸ .یئرل سؤزلر

رستم‌اوغلو، آذربایجانلی بیر یازیچیدیر. او، بؤلگه‌نین یئرلی دیلینی یاخشی تانییییر و بونا گؤره رومانی یئرلی رنگ داشییییر. بو خصوصیّت یازارین اثرینه خصوصی بیر شخصیّت وئریب و اونو فردی بیر سند کیمی تانیدیب.

رستم‌اوغلو اثرینده ایشله‌دیلمیش بعضی یئرلی سؤزلر خییاو بؤلگه‌سینه مخصوص‌دور، بعضیلری ایسه عمومیدیر. بو سؤزلر یئرلی سؤزلر سیراسینا داخل اولدوغو اوچون، بوتون بو سؤزلری آنلاییشی ایله بیرلیکده، کتاب‌دان اؤرنک گتیرمکله آشاغیدا تقدیم ائتدیک:

- ✓ سووخا= اؤلن آدامین قالمیش شئیلری/ سووخا نه قدر ده آغیر ایدی. (ص۴)
- ✓ شیلته‌مک= شیلته-شیلته ائتمک، جیریب داغیتماق/ قیچیلاری یئره آتیب قاچماسایدیم اؤزومو ده شیلته‌یه‌جکدیلر. (ص۵)

- ✓ ایمسیله‌نه- ایمسیله‌نه= فعل؛ ایگ دویموش کیمی اورا-بورانی ایگله‌مک/ قونشولار بلدیه‌یه، پولیسه خبر وئریب ایمسیله‌نه-ایمسیله‌نه گلیب منیم ائویمی تاپاجاقدیلار. (همان۵)
- ✓ وئیسللنمک= آوارا-آوارا دولانماق، بوش-بوش گزمک/ آغیر چانتا چیینیمده، ایکی ساعاتدان چوخ کوچه‌لرده وئیسللندیم. (ص۸)
- ✓ تپَر= غیرت، ناموس، باجاریق/ چتینلیکله بیر تَهر اوره‌ییمه تَپر وئریب ائوه کئچدیم. (ص۹)
- ✓ بیلدیره= کئچن ایل/ بیلدیره‌جن، بیرجه دؤنه ده اولسون الینه بیر کتاب آلامیشدی. (ص۱۲)
- ✓ اَشی= نیدا "آ کیشی" سؤزونون جانلی دیلده ایشلنن اختصار شکلی اولوب، یئرینه گؤره اعتناسیزلیق، ناراضیلیق، یاخود تأکید و سایره حسّلری افاده ائدیر./ اَشی بو اکینجی، چؤلچو آدامین ائوینده نه قدر کتاب وار ایمیش. (همان۱۲)
- ✓ اَده: نیدا "آ کیشی" سؤزونون جانلی دیلده ایشلنن اختصار شکلی اولوب،/ اَده نه ایش گؤرورسن؟ (ص۱۳)
- ✓ زوپالاماق= زوپا: دَیه‌نک، آغاج. زوپاماق: برک وورماق. زوپالاماق، زوپا ایله وورماق، دؤیمک/ ... ماشانی کؤزلرین اوستونه ائله زوپادی، اوست‌باشی دا بوتون قور اولدو. (ص۱۴)
- ✓ سامباللاماق= بیر شئیی اَله آلاراق چَکیسینی تخمین وورماق، آغیر یونگوللوگونو بیلمک/ بالتانی گؤتوردو، بیر آز الینده سامباللاییب یئره آتدی. (همان۱۴)
- ✓ تؤشگو= نفس-نفس وورماق، تؤوشومک/ بیردن آرخاسیندان تؤشگوی سسی ائشیدیب دیکسیندی. (ص۱۵)
- ✓ کرزلنمک= وورماق دورومو آلماق، اَل قول اؤلچمک/ ... قمه‌نی گؤیه قالدیراراق کَرزلندیییینی گؤره اوتانان کیمی اولدو. (همان۱۵)
- ✓ سیییه – سیییه گئتمک= یاواش-یاواش، سس‌سیز گئتمک/ ایشیغا ساری یئردی. سیییه-سیییه گئدیب قادینین بئش آلتی مترلییینده اوتوردو. (ص۲۰)
- ✓ آوارماق= گؤزله آییرتماق، تشخیص وئرمک/ دانیشیقلاری آوارماق اولموردو. (ص۲۴)
- ✓ اینیش‌ایل= کئچن ایل یوخ اوندان قاباقکی ایل/ الله رحمت ائله‌سین، اینیش‌ایل فوت ائله‌دی. (ص۲۵)
- ✓ دییسینجم اولماق= تئز-تئز دیکسینن،/ ... حاجی منافین بو مئراتی‌نین گلمه‌میشدن آذان سسی آدامین اوره‌ییننی اوخشاییردی، ایندی، استغفرالله گوپون کیمی آدامین باشینا وورولور. دییسنجم اولورق. (ص۲۸)
- ✓ پیریغ اولماق= پیرتلاشیق، پیس دوروم/ حاجی مناف؛ وضعیت یامان پیریغ‌دی. (ص۳۴)
- ✓ سسومسو بورون= بورنونو هر یئره سوخان، فضول/ من اؤزم ده سومسو بورون آدامدان خوشوم گلمیر. (ص۴۲)

- ✓ اورالانماق= بوستان یا باغدا قالمیش محصولو سون دفعه ییغیب قورتارماق. اورالانماق، محصولو ییغیلیب قورتارمیش/ بوستانی گؤرنده، قوردو قالدی، بوستان اورالانمیشدی. (ص۵۱)
- ✓ ائویریب چئویرمک= یاخشی-پیس اولدوغونو دوشونرکن دؤنه-دؤنه سؤزلری تکرارلاماق/ دئیه‌جه‌یی سؤزلری دؤنه-دؤنه اوره‌یینده، ائویریب چئویردی. (همان۵۱)
- ✓ پاپیللاشماق= پاپیل چیخارتماق، بؤیومک/ جوجه‌لر گوندن-گونه بؤیویوب پاپیللاشیردیلار. (ص۵۷)
- ✓ دایجا= دایجانا، داهاجا/ هامی‌سینی سالین اورا، دایجا تئز دیللری آچیلار. (ص۶۷)
- ✓ بورگون= او بیریسی گون/ صاباح بورگون بیر فیکیر ائله‌ریک. (ص۶۷)
- ✓ گییشمک= مشورت ائتمک/ گئدک موللا احمدله گَییشک، گؤرک نئیله‌مه‌لی‌ییک. (ص۷۶)
- ✓ ایسراغا گون/ گئجه= ایکی گون اؤنجه/ اَده او اؤلدو، ایسراغا گئجه قویلادیلار. (همان۷۶)
- ✓ گوجوره‌مک= زورلاماق، دانیشیق دیلینده تجاوز/ گوجوره‌ییبلر یا اؤز خوشونا... نه دانیشیرام من؟ (ص۸۲)
- ✓ یالوولانماق= آلوولانماق/ یانیق کرمی زمزمه‌سی‌نن ایگیدین سؤزو دیلیم-دیلیم یالوولاندی. (ص۱۰۴)
- ✓ زایواقلاماق= سارساقلانماق/ قونشولار هره‌سی بیر آز یالاندان زایواقلاییب گوللره اورک وئردیکدن سونرا داغیلیشیب گئتمیشدیلر. (ص۱۳۹)
- ✓ هانجاما= هنجاما، قاپی‌نین ایشگیلی/ گئدیب قاپی‌نین هانجاملارینی یاغلاماغی دوشونموشدو. (ص۱۹۰)

۳-۱۹ .آتالار سؤزو و دئییملر

۳-۱۹-۱ .آتالار سؤزو :

آتالار سؤزلری خالقین حیاتدا سینانمیش، مُدریک و نصیحتلی فیکیرلریندن عبارت اولور و بؤیوک اخلاقی-تربیه‌وی اهمیت داشییر. اساس خصوصیتی حجمجه کیچیکلیگی، لاکین معناجا حکمتلی و نصیحتلی اولماسیدیر. مؤوضوع چئشیدلیگی ایله یاناشی بیتمیش فیکیر، عمومیلشدیرمه و نتیجه آتالار سؤزلرینه خاص اولان جهت‌لردیر. آتالار سؤزلری بیتکین فیکیر ایفاده ائدیر، هم حقیقی، هم ده مجازی معنادا ایشله‌نیر .

حقیقی معنادا ایشله‌ننلر: "دوغرو سؤز آجی اولار"، "ایش انسانین جؤوهریدیر"، "یاخشی دوست قارداشدان ایره‌لیدیر"، «چیخان جان گئری قاییتماز .»

مجازی معنادا ایشله‌ننلر: "بوینوزسوز قوچون قیصاصی بوینوزلو قوچدا قالماز"، "ایلانین آغینا دا لعنت، قاراسینا دا"، "ایسلانمیشین یاغیشدان نه قورخوسو"، «آغاجی قورد ایچیندن یئیر"، "قودورموش کؤپگین عؤمرو قیرخ گوندور" و ...

۳-۱۹-۲ .دئییملر :

دئییملر عموم خالق اوچون فقط بیر نوع معناسی اولان درین آنلاملی عینی حالدا یئترلی و دئین ایله ائشیده‌نین آراسیندا ارتباط قوران اولور. دئییملرده سؤز تئز آنلاشیلیر، شیرین و اوره‌یه یاتان قیسا شکیلده ایشله‌نیر. «دئییملر تحت‌الفظی ترجمه ائدیلسه یانی هر کلمه آیری-آیری باشقا دیله چئوریلسه اصلی معناسینی ایتیرر و آیری بیر معنا یارانار. مثال اوچون "باشا سالماق" کیمی بیر دئییم اصلینده بیرینی "اؤیرتمک، بیلدیرمک، دقتی جلب ائتمک، بیر شئیی یادینا سالماق، خبردار ائتمک" معناسینه‌دیر ایندی اونون کلمه‌لرینی فارس دیلینه ترجمه ائتسک "به سر انداختن" یانی "بیر اؤرتونو باشا اؤرتمک یا آیری بیر شئیی مثلا داشی بیرین باشینا سالماق" کیمی معنا اولاجاق و داها اصلی معناسینی ایتیره‌جک.» (محمدخانی، ۱۳۹۹: ۳۱۰)

- ✓ کاسیبی دَوه اوستونده بؤوه ووراr. (ص۴)
- ✓ آدام اؤزونو ده ایتیرسه، عادتینی ایتیرمز. (همان۴)
- ✓ قوردون آدی چیخیب، چاققال وار گؤدن چیخاریر. (ص۱۵)
- ✓ آصلانین آدی چیخیب، چاققاللار باش کسیر. (همان۱۵)
- ✓ اؤلموشوک گؤتوره‌نیمیز یوخدور (همان۱۵)
- ✓ قو وورسایدین قولاق توتولاردی (ص۱۶)
- ✓ ایتی باغلاماسالار آجیندان اؤلمز. (ص۱۷)
- ✓ آجلیق‌دا بیر کاسا هوررایا نئچه چووالیق یئری آلماق اولار. (ص۳۲)
- ✓ یئتیمی دؤیرلر، آغلاماغا دا قویمازلار؟ (ص۳۹)
- ✓ ایت هورر، کروان کئچر. (همان۳۹)
- ✓ آدام اؤلر، سؤز قالار. (ص۴۱)
- ✓ هئچ پیشیک الله گؤره سیچان توتماز. (ص۶۱)
- ✓ اؤلو ائششک آختاریر نالین چیخارتسین. (ص۶۷)
- ✓ آغیز توربا دئییل بوزه‌سن. (ص۷۳)
- ✓ کاسیبین اؤلوسو بیلینمز، اربابن قهبه‌سی. (ص۷۵)
- ✓ آج قارینداy ایمان اولماز. (ص۸۹)
- ✓ آغزینداکی سؤز سنین‌دیر، باییرا چیخدی اؤزگه‌نین. (ص۱۰۳)
- ✓ آدام آغزیندان سؤز، قازان آلتیندان کؤز. (همان۱۰۳)

- ✓ آدام وار گؤزدن قیزار، آدام وار سؤزدن. (همان۱۰۳)
- ✓ آرا سؤز ائو ییخار. (همان۱۰۳)
- ✓ آرمود بال‌دیر، یئمک اولمور. هر سؤزو آچیب دئمک اولمور. (همان۱۰۳)
- ✓ ائو کیمیندیر؟ اوتورانین، سؤز کیمیندیر؟ گؤتوره‌نین. (همان۱۰۳)
- ✓ کاپابی کؤز اؤلدورر، ایگیدی سؤز. (همان۱۰۳)
- ✓ پیس سؤز یییه‌سینه قاییدار. (همان۱۰۳)
- ✓ سن سؤزو آت، یییه‌سی گؤتورر. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز وار ائل ایچینده، سؤز وار ائو ایچینده. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز دئدیگین دمیردیر، دؤیولدوکجه اوزانار. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز انسانین ووران الی‌دیر. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز صاحبی اؤلسه ده، سؤز قالار. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز چئینه‌ین چوخ، سؤز دئین آز. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزو بوتوودو، اؤزو یاریمچیق. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزو دء آغزین ایستی‌ایکن. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزو چوخ اوزالتسان کسردن دوشر. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزون آخیری، اوّلیندن آنلانار. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزون قانادی وار. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزون دوغروسونو دئ، آتا مین چاپ. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزون دوغروسونو اوشاقدان خبر آل. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤزونو بیلمه‌ین آغیز، باشا توخماق ووردورار. (همان۱۰۳)
- ✓ اورکدن چیخان سؤز، اوره‌یه یاتار. (همان۱۰۳)
- ✓ دادلی سؤز ایلانی یوواسیندان چیخارار. (همان۱۰۳)
- ✓ سؤز وار گلر گئدر، سؤز وار دَلر گئدر. (همان۱۰۳)
- ✓ ایلان ووران آلا چاتی‌دان قورخار. (ص۱۱۴)
- ✓ ایتی اؤلدوره‌نه سوروتدوررلر. (ص۱۳۱)

- ✓ آغیل یاشدا اولماز، باشدا اولار. (ص۱۳۶)
- ✓ آغیللی بیر دؤنه آلدانار. (همان۱۳۶)
- ✓ آغیللی فیکیرله‌شینجه، دلی چایی کئچر. (همان۱۳۶)
- ✓ آغیل، آغیل‌دان اؤتگوندو. (همان۱۳۶)
- ✓ آغیللی گؤردویونو، آغیلسیز ائشیتدیییینی سؤیلر. (همان۱۳۶)
- ✓ کاسیبین باشینا قاراما، قارامانین دلیجا گلیر. (ص۱۳۹)
- ✓ آغلار گؤزدن، ساختا سؤزدن ساقین. (ص۱۴۱)
- ✓ دولتله دولتچی‌لیک ائتمک اولماز. (ص۱۵۹)

۳-۲۰ .روماندا ناغیل‌لار:

ایت اولاماسی ناغیلی (صص۹۰-۹۱)

سئوگی ناغیلی (ص۱۰۴)

قودورموش چاققال ناغیلی (صص۱۹۷-۱۹۸)

۳-۲۱ .اؤرتولو سؤزلر (کنایه):

»هر دؤنه سؤز و یا جمله‌نی ائله دئییریک کی، هم لئکسیک و حقیقی معناسی اولسون، هم ده اؤرتولو بیر معنا داشیسین و مقصدیمیز ده همین ایکینجی، مئتافوریک (اؤرتولو) معنادیرسا، بو ادبیّات اصولونا اؤرتولو سؤز (کنایه) دئییریک. مثلا، دئیک کی، "قوشو اوچوتماق"، ساده قوشو بیر یئرده اوچوتماق سؤزون آچیق معناسی‌دیر. اما مقصد فرصتی و یئنی یارانان امکانی الدن وئرمک‌دیر. چونکی بورادا قوش بیر فرصت کیمی نظرده توتولور و اونو راحاتجا الدن وئرمک، ضرره اوغراماق آنلامی داشییر. بو سؤز کنانه‌دیر. اوزون ایللردیر، کنایه مختلف شکل‌لرده تعریف اولونور، دئمک اولار کی، هامیسی بیر-بیرینه اویغوندور و یالنیز بعضی فرع‌لرده فرق‌لیلیک وار.» (میرزانیا:۱۳۷۸- ۸۵۴-۸۵۳)

رستم اوغلو اثرینده اؤرتول سؤزلردن (کنایه) چوخ فایدالانیب، بو یالنیز یازیچی‌نین بؤلگه‌سی ایله محدودلاشمیر و آذربایجان مدنیّتی‌نین بیر عکسیدیر. کنایه‌لردن، آتالار سؤزلریندن و دئییملردن استفاده ائتمک رومانین خالق اسلوبونو یاراتماق اوچون اؤنملی عاملردندیر.

۳-۲۱-۱ .روماندا اؤرتولو سؤزلر (کنایه‌لر)

- ✓ قاتماق: بئیین قاریشماق، سفئحله‌مک، هر زاد خاطیردن چیخماق/ یازیق کیشی قاتیب. (ص۴)

- ✓ باشا هاوا گلمک: دلی اولماق، جایماق، آغلینی ایتیرمک/ باشینا هاوا گلیب. (همان۴)
- ✓ پیتی قایناماق: ایشین یولا دوشمه‌سی/ قیز بس‌ین پیتیسی قاینادی. (ص۷)
- ✓ آنادان امدیگی سود بوروندان گلمک: چوخ چتینلیگه دوشمک، آجی چکمک/ آنادان امدیگی سودو بوروندان گتیرمک. (ص۱۲)
- ✓ اووج قیزدیرماق: رشوه وئرمک/ دئمیرم امنیه‌لرین اووجون قیزدیرماق اوچون جیبی دولو اولایدی. (همان۱۲)
- ✓ آغیزا دیل قویماق: سؤز اؤیرتمک/ آغزیما دیل قویماق ایسته‌دییینی سئزیب باشیملا «هه» دئدیم. (ص۱۳)
- ✓ ایمیشی وورماق: کیریییب قالماق/ ائله بیل شهره ایمیشی وورموشلار. (ص۱۸)
- ✓ دیش باغیرساغی کسمک: برک حیرصلنمک/ دیشی باغیرساغینی کسیردی، اما دیللەنه بیلمیردی. (ص۱۹)
- ✓ یئددی دولت‌دن آزاد اولماق: هر سؤزو راحاتجا دئمک یا سئودیگی ایشی انجام وئرمک./ بیری دئییردی یئددی دولتدن آزاددی. (همان۱۹)
- ✓ ایپسیز اولماق / ایپی قیریق: سؤزونه یییه دورمایان آدام، کاسیب آدام، کلک‌باز آدام، کلّاش/ جاماعات دئییری بو اوغرو دئییل، دلی‌دیر، ایپسیزدیر. (همان۱۹)
- ✓ قولاق یولداشی: هم‌صحبت، قاری-قوجا، ار-آرواد/ هردن گؤیلوم بیر قولاق یولداشی، بیر دوست ایسته‌ییردی. (ص۲۲)
- ✓ هانسی جهنمده اؤلوب ایتمک: گؤزدن ایتن، یوخ اولوب گؤرونمه‌ین/ منه دئمزدیلرمی، «هانسی جهنمده اؤلوب ایتمیشدین؟» (همان۲۲)
- ✓ اوزون سویو تؤکولمک: آبیریدان دوشمک، حیاسیز اولماق/ منیم آرتیق اوزومون سویو تؤکولوب. (ص۲۳)
- ✓ نه یووانین قوشو اولماق: زرنگ، ایکی اوزلو آدام/ هامی اونون نه یووانین قوشو اولدوغونو یاخشی بیلیردی. (ص۳۰)
- ✓ ایچینه قورد دوشمک: شدّتلی ناراحات اولماق/ ... آمما اوزو گولسه‌یدی ده، ایچینه قورد دوشموشدو. (ص۳۳)
- ✓ باشی گیجیشمک: کؤتک آختاران آدام/ هه، اونون دا دئیه‌سن باشی گیجیشیر. (ص۳۵)
- ✓ یاندی-قیندی وئرمک: یاخشی یا پیس عمله گووه‌نیب، بیرینین اوزونه چکمک/ بو دایانیر هله آدامین اوزونه باخیر، یاندی-قیندی وئریر. (همان۳۵)
- ✓ قولاق سسه دوشمک: بیر زادی ائشیتمگه قولاغی شوشله‌مک/ یقین قولاغیم سسه دوشوب. (ص۳۶)
- ✓ قورباغا گؤلونه داش آتماق: بیردن بیره سس‌سیزلیک چؤکمک، قورخودان هامی‌نین سسی کسیلمک/ ائله بیل قورباغا گؤلونه داش آتدین، سس‌لر کسیلدی، هامی اؤز قینینا گیردی. (ص۳۹)

- ✓ سو گلمه‌میشدن چیرومانماق: فرصت‌طلب‌لیک ائتمک/ توکانچیلار دا سو گلمه‌میشدن چیرومانیبلار، هر نه‌لری وار گیزله‌دیرلر. (ص۴۸)
- ✓ دابان قیرمادان: یوبانمادان گئدمک، قاچماق، یئیین یول گئتمک/ گئجه‌قوشو، توربانی، دولو، قاچاق مال آلیجی‌سی کیمی گؤتوروب دابان قیرمادان ائوه ساری تلسدی. (همان۴۸)
- ✓ کسیله-کسیله قالماق: سیخیلماق، اوتانماق، اینجیییب هئچ کیمه آچیب آغارتا بیلمه‌مک/ دیلی آچیلمیردی، بیر کلمه ده دئیه بیلمه‌دی، کسیله-کسیله قالدی. (ص۵۶)
- ✓ سیچان دلیگین ساتین آلماق: قورخماق، گیزلنمک اوچون بیر یئر آختارماق/ دئییر روسلار شهرلره کئچنده هامیسی سیچان دَلیگین ساتین آلیرمیشلار. (ص۶۱)
- ✓ دیشین بوغارسیغی کسمک: برک حیرصلنمک/ دیشیم بوغارسیغیمی کسیردی، بیر سؤز ده دئیه بیلمیردیم. (همان۶۱)
- ✓ قیریش آچیلماق: توتقونلوقدان قورتولماق، راحات اولماق/ لیلانین دانیشیغیندان سونرا منیم ده قیریشیم آچیلدی. (ص۶۲)
- ✓ بارا قویماق: سؤزو آزدیرماق، چاشماق، جایماق، سؤزو یئرینده دانیشماماق/ یامان بارا قویموشدوم. (ص۶۳)
- ✓ قوشو اوچورتماق: فرصتی الدن وئرمک/ دئیه‌سن قوش اوچورتدوز. (ص۷۰)
- ✓ کیسه‌نین آغزینی آچماق: آرتیق خرجله‌مک، آرتیق مایا قویماق/ کیسه‌نین آغزینی بیر آز آچین، من او آروادی گتیریم سیزین یاتاغینیزا. (ص۷۰)
- ✓ آیاغین سویروشگن اولماسی: یانلیش ایشه ساری یؤنلمک، پیس ایشه باخماق/ چرچی آیازین آروادی‌نین آیاغی سویروشگن‌ایمیش. (ص۷۳)
- ✓ قان قارالماق: غضبله‌نیب آجی چکمک/ گئجه قوشو بؤیویوب آناسی‌نین دالیجا دئییلن سؤزلری ائشیتدیکجه قانی قارالیردی. (همان۷۳)
- ✓ اوره‌یین کئچمه‌سی: باییلماق، هوشدان گئتمک/ نه اولاجاق، منیم هاچان اوره‌ییم کئچیب؟ بیلمه‌میشم. (ص۷۷)
- ✓ قارا باسماق: قورخولو یوخو گؤرمک/ بیری دئدی: یقین سنی قارا باسیب. (همان۷۷)
- ✓ میتیلینه دؤیمک: بیرینی اؤلونجه دؤیوب، تاپتاماق/ رادیویا گؤره بیر سؤز دئسه دوروب میتیلینه دؤیه‌جه‌یم. (همان۷۷)
- ✓ پالانی اَیری اولماق: شارلاتان آدام، سرخوش، ناموس‌سوز آدام/ آیاغی سویروشگن ایدی، پالانی اَیری‌یدی دئییردی. (ص۸۲)
- ✓ ایت جانی اولماق: جانی برک، داواملی، سیخنتییا دایانان آدام، چوخ داواملی آدام/ بو آغاجلارین دا ایت جانی وار... (ص۸۳)
- ✓ دالینجا آتلی گلمک: تله‌سن آدام، قاپینی تئز-تئز دؤین آدام/ اَده نولوب؟ دالینجا آتلی گلیر؟ (همان۸۳)

- ✓ برکه بوشا دوشمک: چتینلیک‌له راحاتلیغا دوشن آدام/ ائله سن دئین برکه بوشا دوشمه‌میشدی. (ص۸۴)
- ✓ ال آغزا چاتماق: وارلانماق، پول پارایا یئتریمک، معاشینی کئچیره بیلن/ جاماعات آجیندان کؤپوک قوسور، بئش-اون الی آغزینا چاتان دا، ایندی نه‌یی وار گیزله‌دیب. (ص۸۸)
- ✓ گؤزون سو ایچمه‌مه‌سی: بیر ایشین اولدوغونا اومود باغلاماماق، بیرینه آرخایین اولماماق/ قونشولاردان گؤزوم سو ایچمیر، ایندیه‌جن هانسی منه بیر زاد گتیریب؟ (ص۹۵)
- ✓ ایتین قودوران یئری: چوخ اوزاق یئر، یاشام یئریندن ال اوزولن یئر/ بو ایتین قودوران یئرینده سس‌لرینی کیم ائشیده‌جک؟ (ص۱۱۰)
- ✓ آلنی آچیق: اوزو آغ، باشی اوجا/ آلنی آچیق کیشی ایدی. (ص۱۱۳)
- ✓ اوزو آغ: خطاسی اولمایان، شیله-پیله‌دن اوزاق آدام/ اوزو آغ کیشی ایدی. (همان۱۱۳)
- ✓ کئچینی چایدان کئچیرتمک: چتین و دوگونه دوشموش ایشی حل ائتمک/ گل ایندی کئچی‌نی چایدان کئچیرت. (ص۱۱۸)
- ✓ اتگینه قوز تؤکوب باشینا قاپاز وورماق: بیرینه یاردیم ائتمک، سونرا اونو چتینلیگه سالماق یا دؤیمک/ آی قارا گون بیلیسن نه آلچاق آداملار وار؟ آته‌یینه قوز تؤکوب باشینا قاپاز وورارلار. (ص۱۲۲)
- ✓ جانی دیشه توتماق: دؤزمک، حوصله ائتمک، ناچارلیقدان بیر ایشی گؤرمک/ اوندا من ده جانیمی دیشیمه توتوب الیمدن گله‌نی ائده‌رم. (ص۱۲۹)
- ✓ چؤرک آغاجی: کئچینه‌جک یئری، گلیر یئری، قازانجی اولان بیر زاد، یاشاماق قایناغی/ اینه‌یینی آپاریبلار، دئمک گوللرین چؤرک آغاجینی قورودوبلار. (ص۱۳۲)
- ✓ بوینوز چیخارتماق: تعجب ائله‌مک، شاشیب قالماق/ کیمه دئسیدین «گئجه قوشو آغلاییردی» بوینوز چیخاردادی. (ص۱۴۰)
- ✓ آغیزی اوخوماق: بیرینین نظریندن خبردار اولماق/ قوی گؤروم آغیزلارینی اوخویا بیله‌رم. (ص۱۴۵)
- ✓ اؤزونه دَیمک: باشقالاری ایله ایشین اولماماسی، بحثی بوراخماق/ بورادا دایانما دَی اؤزووه! (ص۱۵۶)
- ✓ پیچاق وورسان قانی چیخماماق: برک هیرسلنمک، هیرسدن قان قورومای/ قانی قارالیقلا ساخلودان چیخدی. پیچاق وورسایدین قانی چیخمازدی. (ص۱۵۹)
- ✓ قانی ایت قانینا دؤنمک: شدّتله هیرسلنمک/ قانی ایت قانینا دؤنوب، بئله گئتسه یازیغی اؤلدوره‌جک. (ص۱۶۳)
- ✓ صاندیق تولاسی: ایت اوزولو، ال چکمه‌ین، بیرینین دالیجا دؤشن، سریش اولماق/ نییه صاندیق تولاسی کیمی دالیما دوشوبسن؟ (همان۱۶۳)

- ✓ آیری اوتوروب دوز دانیشماق: انصاف ایله قضاوت ائتمک، حقّی دئمک/ آیری اوتوروب دوز دانیشاق. (ص۱۶۷)
- ✓ آت ایزی، ایت ایزینه قاریشماق: چاش باشلیق یارانماق، هئچ نه‌یی آییرد ائتمه‌مک/ آت ایزی ایت ایزینه قاریشیب، گلین گئدک. (ص۱۷۲)
- ✓ فیل بورنوندان دوشمک: ایفاده ائله‌یین آدام، اؤزونو به‌یَنن، اؤزونو باشقالاریندان اوستون توتان/ ائله بیل فیل بورنوندان دوشوب، اؤزونو توتور. (ص۱۸۰)
- ✓ آدین دفتره کئچمه‌سی: قارا سیاهی‌ده یئر توتماق، گؤز آلتینا کئچمک/ آدیمیز دفتره کئچیردی. (ص۱۸۴)
- ✓ ایکی قیرانلیغین یئرینه دوشمه‌سی: ایشین یا سؤزون نه اولدوسونو باشا دوشمک/ بیر آز کیریه‌ندن سونرا بیردن بیره ایکی قیرانلیغیم یئرینه دوشدو. (ص۲۰۳)

۳-۲۲ .بنزتمه‌لر

»بعضی تدقیقاتچیلار مؤلفین و یا شاعرین یئرلی بؤلگه‌سیندن تأثیرلنمیش بنزتمه‌لری اَدبی اثرلرده‌کی ان صمیمی بنزتمه‌لر حِساب ائدیرلر.» (نووری و قرخانی، ۱۳۹۰: ۱۷۷). "اومسوق" رومانیندا الهام منبعی آذربایجان اقلیمی اولان بنزتمه‌لرله قارشیلاشیریق. بونلاردان بعضیلرینی اؤرنک اولاراق آشاغیدا گتیریریک:

- ✓ بایقوش کیمی: تیکینتی‌نین دامینا قالخیب بایقوش کیمی سحره‌جن اورادا قالیردیم. (ص۳)
- ✓ لئش کیمی: لئش کیمی قوخویوردوم. (ص۵)
- ✓ اؤلو ایبی کیمی: ائوده بیر زاد یوخدو، قوخویان ائله بو قوجا کیشی اؤزودو، اؤلو ایبی وئریر .
- ✓ یارالی ایت کیمی: یارالی بیر ایت کیمی یئنه ده اؤز یوردوما دؤنوردوم. (ص۸)
- ✓ مشدی عبادلا حامبال کیمی: ایسته‌دیم فهله‌لرین بیرینه دئیم «گل، منیم بو چانتامی گؤتور!» اوزوم گلمه‌دی، مشدی عبادلا حامبالا اوخشاردیق. (همان۸)
- ✓ قوردون آغزیندان قوزونو سالدیران کیمی: قوردون آغزیندان قوزونو سالدیران کیمی کتابلاری امنیه‌لرین الیندن آلدیم. (ص۱۲)
- ✓ بوزخانا کیمی: بوزخانا کیمی سرین ایدی. (ص۱۴)
- ✓ سؤزه باخان اوشاق کیمی: هازار دئییردی: «یا دا سؤزه باخان اوشاق کیمی گؤزونو یوموب یاتاسان.» (ص۲۰)
- ✓ یاواش-یاواش اووا یاخینلاشان اووچو کیمی: یاواش-یاواش اووا یاخینلاشان اووچو کیمی ایشیغا ساری یئریدی. (ص۲۰)
- ✓ ایلک کره قادین گؤرموش کیمی: ایلک کره قادین گؤرموش کیمی گؤزلرینی زیلله‌میشدی. (همان۲۰)
- ✓ تییاتر اویونچوسو کیمی: تییاتر اویونچوسو کیمی دابانی اوسته دؤندو. (ص۳۴)

- ✓ قاچاق مال آلیجیسی کیمی: گئجه‌قوشو، توربانی، دولو، قاچاق مال آلیجی‌سی کیمی گؤتوروب دابان قیرمادان ائوه ساری تلسدی. (ص۴۸)
- ✓ قوربانلیق قوزو کیمی: امنیه جهانگیر گوللری قوربانلیق قوزوسو کیمی قاباغینا سالاراق آپاریب سرهنگین اوتاغینا بوراخدی. (ص۶۸)
- ✓ یزیدین قوشونو کیمی: یزیدین قوشونو کیمی تؤکولوب آرواد-اوشاغی قورخودورلار. (ص۷۸)
- ✓ گؤزه باتان ایینه کیمی: ایینه کیمی گؤزلرینه باتیردی. (ص۸۲)
- ✓ بورجلو آدام کیمی: بورجلو آدام کیمی بیر آز قیسیلیدی. (ص۸۳)
- ✓ یارالی قوش کیمی: گوللر یارالی قوش کیمی اورا-بورا چیرپینیردی. (ص۹۴)
- ✓ هارادان وورولدوغونو بیلمه‌یه آدام کیمی: گئجه قوشو هارادان وورولدوغونو بیلمه‌ین آدام کیمی، یاری آییق‌ایدی، آیاغی، ائوه گئدن یولا اؤیره‌نیشلی اولماسایدی آزیب هاراسا گئده‌جکدی. (ص۱۳۱)
- ✓ قوزغون کیمی: ائله بیل قوزغون کیمی جاماعاتین الدن دوشمه‌سینی گؤزله‌ییرلر. (ص۱۴۴)
- ✓ مکتبده درسینی بیلمه‌ین اوشاق معلیمه جواب وئردییی کیمی: مکتبده درسینی بیلمه‌ین اوشاق معلیمه جواب وئردییی کیمی دیلی توپوق ووروردو. (ص۱۴۸)
- ✓ قویون جمده‌یی کیمی: هازارین قویون جمده‌یی کیمی آسیلیمش بدنینی قمچی‌له‌یه-قمچی‌له‌یه چیغیرمیشدی. (ص۱۵۷)
- ✓ ال‌سیز-آیاقسیز آدام کیمی: ال‌سیز-آیاقسیز آدام کیمی اؤزونو شهرین ان گوجسوز کیشی‌سی بیلیردی. (ص۱۵۹)
- ✓ بیر زادی یوخلایان کیمی: گوللرگیلین قاپیسینا ساری یئرییب بیر زادی یوخلایان کیمی ائوین دام دووارینا، قاپیسینا گؤز گزدیردی. (ص۱۶۰)
- ✓ بیردن بیره بیر زادی تاپمیش کیمی: بیردن بیره بیر زادی تاپمیش کیمی یئریندن سیچرادی. (ص۱۶۰)
- ✓ قانلی پالتارلارینی سویونان بیر قاتیل کیمی: قانلی پالتارلارینی سویونان بیر قاتیل کیمی یونگول‌له‌شیردی. (ص۱۷۰)
- ✓ ایت یاتیشی کیمی: گؤزتچی ایت یاتیشی کیمی هردن بیر نئچه دقیقه‌لیک گؤزونو یومور، بالاجا بیر سسه آییلیردی. (ص۱۷۳)
- ✓ اوزون ساچلاری یئل داغیتدیغی کیمی: اونون بوداقلاری، اینجه یارپاقلاریلا اوزون ساچلاری یئل داغیتدیغی کیمی اورا-بورا داغیلدیقجا گئجه قوشونون اورگی آچیلیردی. (ص۱۷۴)
- ✓ قویودان چیخان سس کیمی: هله بلکه دوشوندویو کیمی دئییل دئیه یاواشجا، قویودان چیخان کیمی بیر سسله چاغیردی. (ص۱۷۸)

- ✓ قورخان آدام کیمی: قورخان آدام کیمی یاواشجا دیله گلدی. (ص۱۸۱)
- ✓ آناسیندان سیقار چکمه‌یی، گیزله‌دن یئنی‌یئتمه اوغلان کیمی: گئجه قوشو آناسیندان سیقار چکمه‌یی، گیزله‌دن یئنی‌یئتمه اوغلان کیمی تئز سیقاری یئره آتیب آیاغا دوردو. (همان۱۸۱)
- ✓ اجل کیمی: یوخاریدان اجل کیمی بیر کیشی‌نین گلیب هازاری بو گونه سالدیغینی دانیشیردی. (ص۱۸۲)
- ✓ بوبما کیمی: خبر هر یانا بومبا کیمی پارتلادی. (ص۱۸۳)
- ✓ داش کیمی: امنیه‌لر داش کیمی یئرلرینده قورویوب قالمیشدیلار. (ص۱۸۴)
- ✓ موسی پیغمبرین دنیزی یاردیغی کیمی: موسی پیغمبرین دنیزی یاردیغی کیمی، بیز ده بیر یول آچدیق دنیز کیمی دالغالانان آداملارین ایچیندن هازارین تابوتو چیینیمیزده یازیق-یازیق کئچدیک. (همان۱۸۴)
- ✓ قایناشان قاریشقا کیمی: جاماعات قاریشقا کیمی قبیرلرین آراسیندا قایناشیردی. (ص۱۸۷)
- ✓ پیشییی آزدیران کیمی: اژدر گیلی پیشییی آزدیران کیمی آزدیردیلار. (ص۲۰۸)

**سونوج**

هر خالقین ائل مدنیّتی، زامان کئچدیکجه خالقین یادداشیندا قورونماسی نتیجه‌سینده آز زیان گؤرن و اؤز اوریژیناللیغینی ساخلایان قیمتلی خزینه‌لر کیمیدیر.

بو تدقیقاتدا، مقصد احمد رستم‌اوغلونون اومسوق رومانیندا خالق مدنیّتی عنصرلرینی آراشدیرماق ایدی و آشاغیداکی نتیجه‌لر الده اولوندو: اونون رومانیندا خالق مدنیّتی مادی عنصرلر (یئمک، گئییم، پئشه‌لر، آلتلر، مکانلار) و معنوی عنصرلر (عادت‌لر، مراسملر، اینانجلار، خالق دیلی و ایلنجه‌لر) باخیمیندان استفاده اولونوب. رستم‌اوغلونون رومانی آتالار سؤزو، دئییملر و مئتافورلارلا دولودور و بو عنصرلرین استفاده‌سی حِکایه‌ده خالق محیطی‌نین یارانماسینا سبب اولموشدور. او دقّتله صبرله مختلف مسئله‌لری آچیقلاییر و صحنه‌نی ائله تصویر ائدیر کی، اوخوجو سانکی اورادا اشتراک ائدیر. بونون سببینی بلکه بئله آچیقلاماق اولار کی، اثرینی جمعیّتین ایچینده یاشایان انسانلارین حیاتیندان آلیر. اونون رومانیندا خالق اینانجلاری و اینامالاری یوکسک یئر آلیر. خالق مدنیّتی‌نین عنصرلری‌نین چوخو معنوی ساحه‌ده‌دیر کی، ان اؤنملیسی دیل قونوسودور. مثلاً، کنایه، آتالار سؤزلری، دئییملر، سؤیوشلر، یئرلی سؤزلر، آنتیک سؤزلر و ماهنی شعرلری. رستم‌اوغلو بو روماندا خالق مدنیّتی‌نین گؤستریجیلریندن گئنیش استفاده ائدیب کی، اؤز اوخوجوسونو دقتینی چکیب و خالق مدنیّتی‌نین قیمتلی خزینه‌لرینی قوروماق یولوندا آددیم آتسین و اؤز دیلداشلاری‌ین دوزگون اینانجلارینی و دیَرلرینی اونودولماسین دئیه گله‌جک نسل‌لره امانت کیمی تقدیم ائتسین .

**قایناقلار:**

-استروس، کلود لوی (۱۳۶۰)، توتمیسم، ترجمه مسعود راد، توس، تهران

-بختیاری، محمدرضا (۱۳۸۶) فولکور و ادبیات عامیانه، ارومیه، ادیبان، چاپ اول.

-بلوکباشی، علی (۱۳۷۷)، نقد و نظر (معرفی و نقد آثاری در ادبیات مردم شناسی)، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.

-پریزاد، محرم (۱۴۰۰)، قارا پاپاق فولکلورو «سولدوز بؤلگه فولکلور خزینه‌سی»، اورمیه، اولکر، چاپ اول.

-خوش‌باطن، حسین (۱۳۸۸) فرهنگ اصطلاحات عامیانه و زبان مخفی در ترکی. تبریز، نشر اختر، چاپ اول

-دلدار بناب، میر حسین (۱۳۹۱)، فرهنگ تطبیقی کنایات دلدار «فارسی-ترکی»، انتشارات صداقت، چاپ اول، تهران.

-ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۴) زبان و ادبیات عامه ایران، انتشارات سمت، تهران.

-رستم‌اوغلو، احمد (۱۳۹۹)، اومسوق (رومان)، انتشارات یاس بخشایش، چاپ اول، قم

-روح الامینی، محمود (۱۳۶۴) گردشهر با چراغ، زمان، تهران .

-سپیک، ییری (۱۳۸۹)، ادبیات فولکلور ایران، مترجم محمد اخگری، مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای، سروش، چاپ سوم، تهران

-سگال، م. ایلین-ی (۱۳۵۷)، چگونه انسان غول شد، جلد اول «داستان تکامل انسان»، ترجمه آذر آریان‌پرو، مجموعهٔ کتابهای علمی، تاریخی و فلسفی، چاپ ششم، تهران.

-صرافی، علیرضا (۱۳۸۵)، ویژه‌نامه اول: فولکلور (ادبیات شفاهی)، ماهنامه دیلماج، شماره‌های ۲۱تا ۲۴، تهران.

-عباس‌اوا، متانت (۲۰۲۳)، فولکلور و معنوی بوتؤولوک: گونئی آذربایجانین فولکلور ارثی، «تبریز فولکلور محیطی: توپلاما و تدقیقاتچیلاری» آذربایجان میلّی علملر آکادِمیاسی فولکلور اینستیتوتو، باکی .

-ماسه، هانری (۲۵۳۷)، معتقدات و آداب ایرانی، ترجمه مهدی روشن ضمیر، موسسهٔ تاریخ و فرهنگ ایران، تهران.

-محمدخانی، حسین «گونئیلی» (۱۳۹۹)، اوکیاندان اووج (مئشینده ائل بیلیمی)، جلد ۲، آذربایجان ائل بیلیمی درنگی، سایی ۱۲۷، مرداد آیی، تبریز.

-محجوب، محمدجعفر (۱۳۸۲)، ادبیات عامه ایران، به کوشش حسن ذوالفقاری، چشمه، تهران.

-میرزانیا، منصور (۱۳۷۸)؛ فرهنگامهٔ کنایه، چاپ اول، امیرکبیر، تهران

-نجفی، ابوالحسن (۱۳۷۸)، فرهنگ فارسی عامیانه، نیلوفر، تهران.

-نوری، علی و قره‌خانی، علی (۱۳۹۰)؛ «تشبیهات اقلیمی در داستان‌های شمال و جنوب ایران»، پژوهشنامهٔ زبان و ادبیات فارسی، سال ۵، شمارهٔ ۴، صص ۱۷۵-۱۹۶.

-هدایت، صادق (۱۳۷۸) فرهنگ عامیانه مردم ایران، گردآورنده جهانگیر هدایت، چشمه، تهران.